

Redakčná rada

RNDr. M. Bizubová
Doc. RNDr. K. Čížmarová, CSc.
Doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
RNDr. F. Kele, CSc.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
Mgr. L. Matoušková
Prof. RNDr. J. Mazúrek, CSc.
Prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
Prof. RNDr. J. Mládek, DrSc.
RNDr. M. Nogová
Doc. RNDr. R. Novodomec, CSc.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
Prof. RNDr. J. Ořaheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zařková

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV
a **GEOINFORMATIKA.SK**

Redakcia

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
Doc. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza štvrtročne. Cena jedného čísla je 1,50 EUR/45,19 Sk. Vydáva: Ing. Eva Jankovičová – Geo-servis, Opletalova 54, 841 07 Bratislava, IČO: 32219059.

Číslo 1 bolo odovzdané do tlače 15. 9. 2011 a vydané 25. 9. 2010.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Na vydávanie časopisu prispieva Ministerstvo školstva Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac @slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Geo-servis
P. O. Box 241
850 00 Bratislava 5

Objednávku časopisu Geografia napíšte čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ a počet objednaných výtlačkov. Uveďte, od ktorého čísla si časopis objednáte. Na požiadanie vám môžeme poslať faktúru.

Predplatné na rok: 10,- EUR/241,- SK (6,- EUR + 4,- EUR poštovné). Platí sa za kalendárny rok, nie za školský rok. Ak si časopis objednáte až od druhého, resp. tretieho alebo štvrtého čísla, zaplaťte príslušnú časť predplatného.

Predplatné môžete zaplatiť poštovou poukážkou na vyššie uvedenú adresu, alebo uhradiť na bežný účet v Slovenskej sporiteľni, mestská pobočka Bratislava, číslo účtu:

0011618244/0900

Ročník 19

Geografia

Číslo 1

2011

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

cena 1,50 EUR

OBSAH

4/ Kuba očekává změny

Petr Chalupa, Dana Hübelová

10/ Infraštruktúra vo vybraných strediskách religiózneho cestovného ruchu vo svete

Alfred Krogmann

16/ Využitie metódy Peer instruction vo vyučovaní geografie

Štefan Karolčík, Henrieta Mázorová

20/ Zoznam autorov

21/ Kameň a človek

Darina Čabalová

26/ Odišiel profesor RNDr. Vladimír Drgoňa, CSc.

Alena Dubcová, Hilda Kramáreková

27/ Smútime za Ankou Greškovou

Vladimír Ira, Ján Lacika

28/ Buď se naučíme krajinariť včas, nebo budeme mít problém

Tamara Faberová

29/ Tatry

Ján Lacika

ISSN 1335-9258

Časopis Geografia nájdete na:
www.geoinformatika.sk

Kuba očekává změny

Petr Chalupa, Dana Hübelová

Latinská Amerika zabírá asi 21 milionů km², což je asi 14 % světové souše. Současnou kulturní, jazykovou a náboženskou jednotu Latinské Ameriky vytvořila evropská kolonizace, která začala koncem 15. století. Španělská koloniální nadvláda s pomocí katolické církve odřízla obrovské území na západní polokouli na tři století od progresivnějších duchovních vlivů Evropy. Nesmíme si ale myslet, že když vlivem kolonizace Evropanů z Pyrenejského poloostrova hovoří většina obyvatelstva španělsky a drtivá většina obyvatelstva Střední a Jižní Ameriky jsou římskými katolíci, že se jedná se o nějaký uniformní světový územní celek. Země se od sebe odlišují a navíc v některých v současnosti probíhají značné politické a ekonomické změny. Kromě ostrovní středoamerické Kuby, která se od poloviny minulého století a zejména po rozpadu sovětského zájmového bloku vydala na zcela specifickou cestu svého ekonomického a politického vývoje, jsou snahy o ekonomickou a politickou nezávislost nejvýraznější ve Venezuele, Bolívii, Nikaraguy a také v Brazílii, která usiluje o to, aby se stala další světově významnou velmocí.

Dopravní kolaps Kubánci řešili dovozem půl milionu čínských kol. Asi 30 tisíc odstavených traktorů nahradilo prakticky přes noc 300 tisíc volských potahů. V zemi byly zcela zastaveny porážky skotu. Asi nebudeme daleko od pravdy, označíme-li tehdejší situaci na Kubě za humanitární krizi.

Přední česká socioložka Tereza Štöckelová - mluvčí intelektuální iniciativy ProAlt - dokonce označuje tento proces kvalitativních změn jako možnou alternativu současného kapitalismu západního světa a hovoří o tzv. jihoamerické cestě. Alvar Garcia Liner, viceprezident Bolívie a profesí také sociolog, dokonce vývoj, který probíhá v Latinské Americe, přirovnal k situaci před dvěma stoletími, kdy se země snažily zbavit španělské a portugalské nadvlády. Do Latinské Ameriky v současnosti stále více ekonomicky (a tedy také politicky) proniká Čína, která se, na rozdíl od Evropské unie, tolik nezabývá nějakými politickými otázkami a o to více odtud dováží, vyvážá a investuje.

Specifickým politickým a ekonomickým vývojem prochází nyní Kuba, která se až do roku 1989 rozvíjela za masivní pomoci zemí sovětského bloku. Kuba, která prošla zcela jiným historickým, společenským a politickým vývojem než bývalé socialistické země, byla jiná už před rokem 1989. I v této době si Fidel Castro nenechal zcela poručníkovat a mnohdy si vůči Sovětům dovolil odporovat. Nebylo nijak ojedinělé, že často byly politické zájmy SSSR, které byly v rozporu se záměry vedoucích představitelů Kuby, prosazovány i formou hrozby uzavření ropného kohoutku a omezení sovětského exportu.

Época especial

Z neznalosti věci se stále setkáváme s umanutým a především zcela povrchním hodnocením kubánské reality a stále se opakujícím srovnáváním současné Kuby

s předlistopadovými poměry Československa. Dynamický vývoj za období, označované jako *Época especial*, ji navíc ještě více kvalitativně pozměnil.

V roce 1989 došlo k situaci, kterou Kubánci neočekávali. Domníváme se, že bychom asi těžko hledali na Zemi stát, jehož politické vedení by bylo schopno obdobnou situaci zvládnout. Téměř ze dne na den přestala být Kuba masivně ekonomicky podporována zeměmi bývalého sovětského bloku, které navíc tvořily prakticky jediné zahraniční obchodní partnery. V poměrně krátké době došlo k rozpadu skoro 50 % zemědělských družstev a k zániku mnoha továren. Po dlouhých létech se objevila na ostrově nezaměstnanost (více než 30 %) a citelně poklesla životní úroveň obyvatelstva. Zastavila se roční dodávka 13 milionů tun sovětské ropy, prakticky se ukončil dovoz sovětských výrobků (asi 80 % importu) a také byl zastaven kubánský export do SSSR (95 %). Nedostatek ropy znamenal obrovské výpadky elektriny.

Navíc došlo v 90. letech minulého století k výraznému zostření amerického embarga. Demokratičtí senátoři Robert Torricelli z New Jersey a Robert Graham v roce 1992 předložili zákon, který nejenže zakazoval obchodovat s Kubou, ale zákaz se vztahoval i k dceřiným firmám amerických obchodníků v zahraničí. V důsledku tohoto zákona, zaznamenala Kuba schodek v obchodu v celkové výši 718 milionů dolarů, z čehož 91 % připadalo na potraviny a na léky. *Torricelliho zákon* byl o čtyři roky později doplněn dalším zákonem, který připravili advokáti rodiny Bacardí. Senátoři Dan Burton a Jesse Helms předložili tzv. *Helms-Burton Act*. Podle něj, když nějaká mezinárodní finanční instituce poskytne úvěr Kubě, tak USA vyhlásí proti ní sankce. Toto se vztahuje na jakoukoliv hospodářskou pomoc anebo na jakýkoliv obchod s Kubou. Ani výrobky ze třetích zemí, které obsahují kubánské suroviny, se nesmí dovážet do

Havana láká historickými stavbami (Pevnost Castillo de los Tres Reyes del Morro z roku 1598).

USA. Americkým manažerům a jejich rodinným příslušníkům je zakázán vstup na kubánské území. Podle tohoto zákona nesmí na Kubu cestovat ani američtí občané. Zákon také stanoví, jaké politické poměry musí na Kubě panovat, aby byla blokáda zrušena. Zákony zabránily např. americkým společnostem NUMED, AGA a Boston Scientifica prodávat Kubě lékařské přípravky Amplatzer a Embolization Coil k pediatričké katetrizaci umožňující nahradit invazivní chirurgii. Kubánské děti trpící lymfoblastickou leukémií, jejichž organismus odmítá obvyklé léky, nemohou být léčeny americkým produktem Elspar vyvinutým právě pro případy intolerance, protože zákony nedovolují společnosti Merck and Co. export na Kubu. Microsoft zablokoval vstup Windows Live na Kubu, a totéž platí pro webové stránky Cisco System, SolidWorks a Symantec. Japonská firma Hitachi nemůže prodávat elektronické mikroskopy a Toshiba zařízení pro magnetickou rezonanci. Německá společnost Siemens nemůže exportovat na Kubu 125 MVA transformátorů s ohledem na povinnost dodržovat pravidla Spojených států. V posledním období byla opatření vyplývající z blokády uplatněna proti 56 zemím. Blokáda se dostala až na hranice apartheidu, protože znemožňuje anebo vážně ztěžuje dovozy všech druhů zboží, včetně potravin, léků, zdravotnických přístrojů, zařízení a součástek a školních pomůcek z velké části světa. V Ženevské konvenci z roku 1948 je toto definováno jako akt genocidy. V roce 2008, když byla Kuba devastována třemi uragány, které způsobily škody rovnající se 20 % HDP, odmítla americká vláda v souladu s výše uvedenými zákony žádost Kubu o dodání stavebního materiálu a krytiny na poničené střechy a poskytnutí soukromých úvěrů. Ani každoroční hlasování o embargu v OSN, kdy drtivá většina zemí je pro jeho zrušení, postoj USA nemění. Rezoluce odsuzující americkou blokádu Kubu byla

v říjnu minulého roku přijata poměrem 187 hlasů pro a tři proti – USA, Izrael a Palau, stát volně přidružený k USA.

Politickou změnu na Kubě ekonomické embargo, které od roku 1959 způsobilo zemi škodu blížící se 100 miliard dolarů, zatím nevyvolalo. Změnu nezpůsobil ani americký zákon *Cuban Adjustment Act*, který podporuje ilegální kubánskou migraci. Na rozdíl od striktních přístupů k nelegálním imigrantům z ostatních zemí, neplatí pro kubánské uprchlíky žádná vízová povinnost ani přistěhovalecké kvóty. Podle tohoto zákona z roku 1996 je Kubáncům – jako jediným na světě – povolen pobyt v USA, a to i při ilegálním vstupu, včetně získání pracovního povolení. Finanční poměry ostrovanů tak často rozhodnou o riskantní plavbě na Floridu. V roce 1994 po amnestii otevřela Kuba svoje hranice. Do USA tehdy odjelo kolem 30 tisíc osob, proti čemuž USA ostře protestovaly, protože v mnoha případech se jednalo o osoby, které měly za sebou trestnou činnost. Od

tohoto roku bylo na Kubě podáno kolem 180 tisíc žádostí o vystěhování. Kubánská strana z celkového počtu nepovolila výjezd 56 osobám. Problém je ale v tom, že pro oficiální vystěhování je ze strany USA k dispozici jen 20 tisíc víz ročně. Potenciální emigrant musí zaplatit za žádost o vízum, za zápis do programu pro přistěhované, za povolení trvalého pobytu a za pracovní povolení přes tisíc dolarů. Tuto částku při průměrné měsíční mzdě 400 pesos (asi 22 US dolarů) prakticky nemůže průměrný občan našetřit. Z Kubu takto, většinou za podpory příbuzných, vycestovalo jen asi sedm tisíc Kubánců.

Ani další akce, připravená CIA proti Kubě před rokem 1989, nazvaná *Peter Pan*, nepřinesla očekávaný výsledek. Na Kubě byla rozšířena dezinformace, že vláda bude odebírat děti a bude je posílat na převýchovu do SSSR. Do USA k rodinám zde žijících Kubánců bylo z kubánských rodin střední a vyšší vrstvy posláno asi 14 000 dětí. Místo do těchto rodin však děti putovaly do katolických sirotčinců anebo k velmi chudým Mexičanům, kteří je přijali za americké peníze. Toto probíhalo v době, kdy USA vydávaly na odstranění Fidela Castra 45 mil. dolarů ročně a na atentátech, kterých bylo připraveno asi 600, pracovalo dva tisíce agentů CIA. V současné době USA vyčleňují kolem 30 milionů dolarů ročně na podporu disidentů a jejich rodinných příslušníků.

Počátkem 90. let vytýčil Fidel Castro jeden cíl – nasytit národ a zachovat stávající sociální vymoženosti. Do dnešních dnů se podařilo pro 1,012 milionů starobních důchodců zachovat penzi, pro 12 tisíc osob zajistit sociální podporu a pro 325,3 tisíce osob zachovat jinou formu důchodové podpory. Za vstup na kulturní a sportovní akce se ve „Speciálním období“ sice již platí vstupné, v přepočtu je to zhruba koruna, ale podařilo se zachovat, aby placená

Trinidad, město založené roku 1513, zapsané do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO (Plaza Mayor).

mateřská dovolená začínala tři měsíce před předpokládaným porodem a trvala dále ještě 18 měsíců. Všechny děti se stále rodí v porodnicích a jsou očkovány proti 13 nemocem. Má-li rodina tři děti, má stále nárok na třípokojevý byt zdarma. Náklady na pohřeb jsou také hrazeny státem.

Aby bylo možno zajistit pro všechny Kubánce potraviny, byl na počátku „Speciálního období“ zaveden státem dotovaný přidělový systém a vznikla konvertibilní měna (*pesos convertibles* = CUC). Ve speciálních prodejnách Kubánci nakupují za národní měnu (*pesos nacional*) státem dotované potraviny a další zboží. Potraviny, nejrůznější výrobky a zboží je také možno nakoupit za konvertibilní měnu v jiných obchodech. Každý si může národní měnu proměnit na konvertibilní, zhruba v poměru 24 pesos nacional = 1 peso convertible. Platy na Kubě nejsou vysoké, ale jejich reálná hodnota zase není nijak nízká. Dělnické a zemědělské platy a také mzdy pracovníků ve službách se pohybují v rozmezí 250 až 350 pesos, průměrný plat je 400 pesos.

Pro snadnější pochopení kubánské reality snad poslouží tento příklad: Učitel plat se pohybuje v rozmezí 600 až 1 000 pesos. Předpokládáme, že učitel neplatí nájem, protože bydlí ve svém bytě nebo domku, což je na Kubě převažující skutečnost. Obědy v zaměstnání ho stojí 30 pesos měsíčně a odborový příspěvek 25 pesos. Za vodu zaplatí 1,05 pesa a za elektřinu asi 8 pesos. Jako každý Kubánc zaplatí měsíčně za „*tarjetu*“ – průkaz, se kterou chodí nakupovat do svého přidělového obchodu – 18 pesos. Připomínáme, že nemocní s cukrovkou mají zajištěn vyšší nákup hovězího masa, osoby se zvýšeným cholesterolem zase větší množství ryb. Děti, kterým školní dětský lékař zjistí, že mají nižší váhu než tu, která odpovídá jejich věkové kategorii, mají garantované zvýšené dávky potravin. Kromě jiného má v těchto přidělových obchodech zajištěn každý občan denně jeden chléb za 0,05 pesa, do sedmi let věku dítěte litr mléka za 0,1 pesa, do 15 let litr jogurtu nebo kefíru za stejnou cenu. Měsíčně může každý Kubánc např. odebrat pět liber rýže (10 až 20 pesos), libru fazolí (0,15 pesa), 10 vajec po 1,50 pesa, čtyři libry tmavého třtinového cukru (0,10 pesa) a tři libry bílého cukru (0,15 pesa), mýdlo (0,35 pesa), prášek na praní (0,35 pesa), zubní pastu (0,75 pesa), balíček těstovin (0,85 pesa), dva balíčky kávy za 5 pesos, tabulku čokolády za 6 pesos, cigarety za 2,45 pesos a další zboží a potraviny. V obchodě lze za čtyři národní pesa pořídit školní uniformu. Doutník anebo vstupenka na sportovní utkání, např. na baseballovou nejvyšší soutěž, stojí jedno peso. Vstupenka do kina nebo do divadla je od dvou do čtyř pesos. Velký kornout zmrzliny stojí 0,1 pesa, za biftek s rýží zaplatíte jen 6,50 pesos.

Foto P. Chalupa

Kubánský venkov se mění (Vesnice v Parque Nacional Las Terrazas nedaleko Havany).

zatímco za plechovku Tu-Coly zaplatíte paradoxně 10,50 pesos. Na tržnicích, kde se platí v národní měně, stojí např. libra pomerančů 3 pesos, rajčat 7 pesos, kukuřice 3,5 pesos, cibule 10 pesos a trs banánů 0,5 pesa. V obchodech a restauracích, kde se naopak platí konvertibilní měnou, stojí např. pivo 1-2 CUC, televizor 30 CUC, ručně šité kvalitní boty 30 až 60 CUC, láhev sedmiletého rumu asi 8 CUC. Za míchaný nápoj platí asi 2 CUC. Naobědvat se lze v soukromé restauraci od 5 do 10 CUC.

Época especial přinesla částečné povolení soukromého podnikání a také bylo umožněno budovat podniky se zahraniční účastí (49 %). Kdo chce, ten může soukromě pracovat, vlastnit restauraci, ubytovací zařízení anebo se věnovat několika desítkám různých profesí. Asi nejvíce soukromníků podniká ve veřejné dopravě. Tisíce jich užívá pro přepravu osob šlapací trojkolky a koňské potahy. Jejich řidiči si nelámou hlavu s dodržováním dopravních předpisů. Jezdí v protisměru, pohybují

se po rychlostních komunikacích, v noci jsou dopravní prostředky neosvětlené, brzdí automobilovou dopravu a způsobují dopravní nehody. Rozšířené jsou mototaxi (tzv. *cocotaxi*) a staré naleštěné veterány z padesátých let minulého století. Na silnicích vidíme se soukromou poznávací značkou jezdící kouřící velké nákladáky, které přepravují pasažéry. Soukromníci nesmí – kromě rodinných příslušníků – však nikoho dalšího zaměstnávat. Odvod měsíčních povinných plateb je přesně stanoven a nejedná se o malou částku (zhruba 300 CUC).

Země potřebuje dolary a ty přivázejí zahraniční turisté. V současné době je Kuba na 5. místě v cestovním ruchu v Americe. Se zahraniční pomocí, především španělskými a italskými firmami, bylo postaveno velké množství moderních rekreačních zařízení na krásných kubánských plážích. Hotely plní převážně klientela z Kanady, Španělska, Německa a z Izraele. Příliv asi dvou milionů zahraničních turistů ročně

Foto P. Chalupa

Budoucnost země je v mladé generaci (První třída povinné školní docházky ve školním kroji).

Foto P. Chalupa

Národní sport je třeba trénovat od dětských let, třeba i na ulici.

s sebou přináší také rozvoj šedé ekonomiky, kterou se snaží Kubánci velmi razantně potírat. Nelegální zisk konvertibilní měny totiž umožňuje určitým skupinám Kubánců větší možnost nákupu nedostatkového a luxusního zboží, což postupně poměrně homogenní kubánskou společnost diferencuje. *Jineteros*, což jsou prostitutky, různí překupníci a osoby pohybující se v šedé ekonomice, konvertibilní peníze mají – jsou sice veřejně odsuzováni – ale objektivně uvádíme, že jsme během posledních let výraznější pokles těchto osob nezažnamenali.

A jak dál?

Dnešní rozvojová Kuba není Kubou roku 1959, ale není ani Kubou roku 1989. Život lidí na Kubě, navzdory embargu a ničivým cyklonům, se postupně zlepšuje. Např. nezaměstnanost se pohybuje kolem 4 %. Změny po nástupu Raula Castra do vedení země akcelerují. Jen za poslední tři roky je např. ve spolupráci s Čínou měněn autobusový park a po ostrově jezdí moderní vozy rychlé lékařské pomoci. Ve spolupráci se zahraničními společnostmi se zvyšuje těžba ropy. Na tržnicích lze za národní měnu levně nakoupit maso, rýži, ovoce a zeleninu. Také sortiment spotřebního zboží pocházejícího především z Číny a Jižní Koreje je stále širší. Kvalita produktů odpovídá zemi původu a navíc se projevuje závislost v následných servisních službách a náhradních dílech.

Přibývají nová bistra, kavárničky, soukromé restaurace a bary, avšak bez konvertibilní měny je nenavštívíte. Stát ušetřil třetinu elektrické energie tím, že vyměňuje všem občanům za symbolické poplatky staré sovětské ledničky a varné hrnce za nové moderní. Nové čínské a korejské tepelné elektrárny zajišťují v současnosti bez výpadků dostatek elektriny, kterou rozvádí zmodernizovaná rozvodná síť po celé Kubě. Rozvíjející se obchodní spolupráce s Venezuelou, Bolívií, Ekvádorem, Nikaragou, Argentinou a dalšími latinskoamerickými zeměmi se osvědčuje. Kuba dala vznik hospodářskému sdružení *ALBA*, což je seskupení Venezuely, Hondurasu, Bolívie, Nikaragui, Dominikány, souostroví Svatý Vincent a Grenadiny a Ekvádoru jako přidružené země. V tomto spolku probíhá vzájemná výměna surovin, zboží a služeb. Aby se eliminoval vliv Mezinárodního měnového fondu a Světové banky, vytvořily tyto země vlastní banku (*BANCOSUR*) a vzájemné platidlo *Sucre*. Dlouhodobým cílem projektu *ALBA* jsou jednotná politika, odstranění obchodních bariér mezi zeměmi, hospodaření s vlastními surovinovými zdroji a dalším přírodním bohatstvím, uvolnění toků surovin, zboží a peněz mezi zeměmi Latinské Ameriky.

Kuba v zahraničním obchodě platí za dovážené suroviny a výrobky také vysíláním lékařů, učitelů a trenérů do těchto zemí. Zdá se to až neuvěřitelné, ale za dodávky venezuelské ropy bylo za jeden rok provedeno přes 100 tisíc očních operací. Další tisíce očních operací umožnilo vidět svoje děti a vnoučata Latinoameričanům z mnoha zemí Střední a Jižní Ameriky. Za zmínku stojí v této souvislosti i to, že úspěšnou operaci kubánskými lékaři prodělal i občan Bolívie, který v roce 1967 zavraždil Ernesta Che Guevaru. Zdravotnictví je i přes vliv blokády na vysoké úrovni, a to po revoluci v roce 1959

z celkového počtu 6 286 lékařů polovina odešla do USA. Ze 157 vysokoškolských profesorů lékařských fakult jich na ostrově tehdy zůstalo pouhých 16. Nyní v zemi provádí praxi 67 500 lékařů a 84, 2 tisíc zdravotních sester, které vystudovaly na 24 středních zdravotních školách. Na jednoho lékaře připadá na Kubě nejméně osob na světě. Na přelomu století pracovalo v 65 rozvojových zemích asi 15 tisíc kubánských lékařů. Za zmínku stojí, že od roku 1959 se věnovalo pacientům v 91 rozvojových zemích přes 51 tisíc kubánských lékařů. V současné době na 22 lékařských fakultách studuje 40 tisíc studentů medicíny a celkem je na vysokých školách zapsáno kolem 300 tisíc studentů.

V kubánských školách na přelomu století působilo přes 250 tisíc vysokoškolsky vzdělaných pedagogů, kteří vystudovali na 15 vysokých pedagogických školách. Podle zprávy organizace UNESCO z roku 2010 je Kuba zemí Latinské Ameriky, která nejlépe plní úkoly v přístupu a kvalitě výuky, stanovené organizací UNESCO. V seznamu 128 zemí z celého světa je Kuba na 14. místě před bohatými zeměmi jako Španělsko (17. místo), Švýcarsko (20.) a Belgie (23.). Žáci prvního stupně na Kubě prokázali extrémně dobré výsledky ve srovnání s ostatními hodnocenými zeměmi. Ve 28 zemích Latinské Ameriky a Afriky naučili kubánští pedagogové číst kolem čtyř milionů lidí. V zemi, která se stala sportovní velmocí, je několik tisíc vysokoškolsky vzdělaných trenérů a tělovýchovných pracovníků. Na rozdíl od většiny latinskoamerických zemí je vzdělanost žen a jejich postavení ve společnosti stejné s mužskou populací. 63 % žen tvoří středně technické pracovní síly.

V současnosti má 93 % obyvatel zajištěnou dodávku pitné vody, 95 % země je elektrifikováno a 85 % obyvatel je vlastníkem svého obydlí. Sociálně nejslabší neplatí za odběr vody a maj

Foto P. Chalupa

I ve vesnických školách najdeme výpočetní techniku. (Školní technici v učebně výpočetní techniky v malé vesnické škole v Santo Domingu v pohoří Sierra Maestra).

Foto P. Chalupa

Prasata zemědělci chovají ve volné přírodě a dokrmují je jádry kokosových ořechů.

snížené poplatky za elektřinu a nájemné. Zemědělská půda je na Kubě stále státní, ve družstvech na ní hospodaří 163 tisíc rolníků, ale lze hospodařit i soukromně (asi 60 tisíc zemědělců). V současné době prakticky u každého města zabírá velké plochy příměstská zemědělská výroba. Třtina, tabák a chov skotu, které byly dominantní nejen za vlády Španělů, při vlivu USA ale i SSSR, doplňuje nyní právě příměstské pěstování zeleniny. Zemědělské produkty soukromé zemědělské rostlinné výroby, ovoce, sýry, med, maso a drůbež, můžete koupit nejen na tržnicích, ale i ve stáncích u silnic.

Zajímavým způsobem v současném „Specielním období“ probíhají volby. Na Kubě platí všeobecná bezplatná registrace všech občanů od 16 let. Kandidáty navrhuji sami občané prostřednictvím shromáždění voličů. Na veřejném shromáždění jsou zúčastněnými občany navrhováni nejméně dva kandidáti a schválen je ten, pro kterého hlasuje nejvíce zúčastněných. Shromáždění jsou veřejně přístupná a také dále při volbách do volební místnosti mohou vstoupit nejen zahraniční novináři a cizí diplomaté, ale podívat se mohou i turisté, kteří v té době pobývají v zemi. Ke zvolení musí získat navržený kandidát více než 50 % platných hlasů. Nestane-li se tak, postupují do voleb za vyšší územní celky dva kandidáti s nejvíce hlasy. Hlasování je tajné a rovné a volební právo je dobrovolné. Na závěr několika kol voleb jsou zvoleni poslanci, kteří však nejsou profesionálové. Za svoji činnost nepobírají poslance plat, ale mají jen ten, který pobírají ve svém zaměstnání. V Národním shromáždění jsou zástupci všech územních obvodů, přičemž jsou zvoleni - bez ohledu na počet zde žijících lidí - dva poslanci. Nad tento počet jsou další voleni s ohledem na počet obyvatel. Volební zákon stanoví, že se volí poslanec na 20 tisíc obyvatel anebo nad neúplnou skupinu nad 10 tisíc

voličů. Zhruba polovina poslanců musí být navrhována z volebních obvodů s počtem mezi šesti sty až třemi tisíci obyvatel, což vytváří dominantní lidový prvek v kubánském zastupitelském systému. Při každých volbách se v Národním shromáždění přes polovinu poslanců obmění. V současné době z 614 poslanců tvoří ženy 42 % a 78 % poslanců má vysokoškolské vzdělání. Národní shromáždění volí z řad poslanců Státní radu a jejího předsedu. Poslanci se musí dvakrát ročně sejit se svými voliči a seznamovat je se svojí činností a přijímat jejich připomínky. Čtyřikrát ročně je poslanec povinen přijít na shromáždění výboru lidové správy obvodu, za který byl zvolen. Tomuto obvodnímu shromáždění je povinen jednou za svoje volební období předložit přehled své poslancecké činnosti. Kubánská ústava umožňuje navrhovat zákony nejen poslancům a nejvyšším státním institucím (Státní rada, Rada ministrů, Nejvyšší lidový soud, Generální prokuratura), ale také nevládním organizacím, obyvatelům jednotlivých obvodů a všem občanům,

jejichž návrh podpoří podpisem 10 tisíc oprávněných voličů. Stejný počet podpisů je nutný ke vzniku politické strany. První článek nové Ústavy Kubánské republiky, který ve všelidovém referendu 15. až 18. 6. 2002 podepsalo 8,1 milionu osob je o tom, že „Kuba je socialistický stát pracujících, nezávislý a suverénní, vytvořený pro blaho všech, jako jednotná demokratická republika, kde je všem zaručena politická svoboda, sociální spravedlnost, individuální a kolektivní blahobyt a lidská solidarita.“

Ekonomický vývoj po roce 1989, navíc ovlivněný světovou hospodářskou recesí a četnými ničivými cyklony, si žádá změnu. Měla by se realizovat od roku 2011. Pro jednání VI. sjezdu Partido komunista de Cuba byly na jaře 2010 k celonárodní všelidové diskusi předloženy poměrně rozsáhlé podkladové materiály. „*Proyecto de lineamientos de la política, economía y social*“ vytyčují novou linii ekonomického, sociálního a politického rozvoje. 32 stran textu nejen analyzují kubánskou současnost, ale představují téměř tři stovky zásad, které by měly kvalitativně pozměnit život Kubánců. Pozornost je věnována dvanácti oblastem společenského života a nejpalcivějším problémům, které je třeba řešit. Změny se týkají např. makroekonomických záležitostí, zahraničního a vnitřního obchodu, dalšího rozvoje a směřování vědy, energetiky, zemědělství a dopravy. Velká pozornost je věnována sociální oblasti, zejména zdravotnictví, vzdělání a sportu. Opomíjen není ani perspektivní rozvoj cestovního ruchu, dopravní záležitosti a stavebnictví, včetně průniku zahraničního kapitálu do země.

O podkladových sjezdových materiálech hovoří obyvatelé na schůzích nejen v rámci svého bydliště a pracoviště, ale diskuse probíhá i mezi nejmladší generací Kubánců na vysokých školách. Např. ve veřejné diskusi na univerzitě v Santa Clara, ze které byly připomínky posílány

Foto P. Chalupa

Rýži suší zemědělci běžně na silnici.

Soukromá autobusová doprava by vzhledem ke své technické úrovni nemohla jít na evropské silnice.

do centrálních orgánů, se např. studenti kladně vyjadřovali k nedávnému poměrně výraznému zvýšení platů vysokoškolsky vzdělaných specialistů. Srovnávali výrazně nižší produktivitu družstevních zemědělců s vyšší produktivitou soukromě hospodařících. Vyjadřovali obavy z masivního importu čínských výrobků a technologií a z problémů, které v příštích letech vyplynou z obstarávání následných servisních služeb a zajišťování náhradních dílů. Pozitivní stanovisko měli k záměru vedení země přesunout značné počty ekonomicky aktivního obyvatelstva do zemědělství a průmyslu. Kritické připomínky v této souvislosti měli zejména k množství osob pracujících na Kubě v neproduktivních službách, zejména k přezaměstnanosti v obchodech, k rozsáhlému byrokratickému administrativnímu státnímu aparátu a k systému státní a soukromé dopravy. Někteří studenti poukazovali na vysoké počty studentů některých oborů a jako příklad uváděli studenty práva. Bouřlivá diskuse se rozvinula k připomínce, zda je vhodné,

aby studenti měli ubytování, stravu a školní potřeby zcela zdarma. Nakonec se shodli, že mnozí – i když bydlí v blízkosti vysoké školy – tak raději využijí bezplatné bydlení na kolejích a prakticky žijí po celou dobu studia jen ze státních peněz. Na rozdíl od bydlení doma pak často ani nešetří na kolejích elektřinou a plývají vodou. Kritika neminula ani měsíční státní příspěvek, který ve výšce zhruba poloviny nejnižší zákonné mzdy získávají všichni vysokoškoláci. Závěr, který byl zapsán, doporučoval diferencovat příspěvek vzhledem k průběžným výsledkům studia. Také navrhovali, aby možnost nákupu levných potravin a zboží na *tarjetu* měli jen ti, kteří pracují.

Většina Kubánců si uvědomila, že vlastně poprvé ve své historii, i když vlivem vnějších okolností, po staletích španělské nadvlády a po desetiletích kdy jim diktovaly USA a ovlivňoval je Sovětský svaz, je jim nabízena možnost aktivně zasáhnout do vývoje své země.

Na korálových ostrovech Cayo Coco (souostroví Archipiélago de Camagüey) byl vybudován velký rekreační komplex pro nejnáročnější zahraniční klientelu.

Zatím nezodpovězenou otázkou pro ně je, zda na jejich připomínky bude vedení země reagovat.

Realitou je, že Kuba stojí na křižovatce svého dalšího vývoje. V prvním případě se může pokusit jít svou specifickou cestou a zkusit v praxi realizovat heslo současné Latinské Ameriky: „*Un mundo mejor es posible*“, které je o tom, že „lepší svět je možný“. Toto se neobejde bez zvýšení produktivity práce, odstranění byrokracie a setrvačnosti chodu řídicího státního aparátu. Druhou možností je změna politického režimu a následná ekonomická a sociální transformace. Nemyslíme, že by na Kubě nebyli nespokojení lidé, kteří by chtěli jít touto cestou. Chybí nejrůznější zboží a ve srovnání s evropskou životní úrovní mnozí strádají. Nikdo ale nehladoví, nebojí se nemoci a budoucnosti svých dětí. V současnosti z generace revolucionářů ze Sierry Maestro již většina nežije. Fidel Castro, kromě síly své osobnosti, stojí mimo politické dění. Minulý rok zemřel místopředseda Státní rady Kubánské republiky Juan Almeida Bosque a ani Raúl Castro není nejmladší. Při této variantě

Nikdo nebrání Kubáncům v návštěvě kostelů. Věřící mohou být i členy Komunistické strany Kuby.

dalšího vývoje se Kuba zřejmě dostane tam, kde je většina rozvojových zemí Latinské Ameriky, kde téměř 250 milionů lidí žije v chudobě, z čehož je přes 90 % obyvatel zcela nemajetných. 60 % obyvatel této části světa nemá primární lékařskou péči, asi polovina nemá přístup k nezávadné vodě, 36 % dětí mladších dvou let a 45 % dospělých trpí podvýživou.

Kuba je mála ze zemí světa, která viděla odcházet tři velmoci – Španělsko, USA a SSSR. Všichni sice zanechali v zemi své dědictví, ale nezměnili fakt, že současná Kuba se neskutečně zvýraznila na mapě rozvojového světa, změnila k lepšímu život milionů Afričanů a zrodila nehmátný, ale výrazný pocit hrdosti lidí na svůj národ. Návštěvníci si mohou všimnout nejen zanedbané a chátrající Havany, ale také veselosti a vzdělanosti dětí, čistého a zdravého kubánského obyvatelstva. Záleží jen na Kubáncích, kteří lidé v zemi budou mít při volbě dalšího vývoje většinu.

Infraštruktúra vo vybraných strediskách religiózneho cestovného ruchu vo svete

Alfred Krogmann

Foto J. Lacika

Portugalská Fatima, dokáže v pútnickom areáli prijať až 1,5 milióna pútnikov.

Religiózne cestovný ruch je špecifickým fenoménom cestovného ruchu. Patrí jednoznačne k najstarším formám turizmu, je starý ako ľudstvo samo. Tento fakt dokumentujú staroveké pamiatky, dochované do súčasnosti (napr. pozostatky Artemidinho chrámu v tureckom Efeze, či povestami opradený írsky Newgrange).

Rovnako je to aj s migráciou účastníkov religiózneho turizmu, ktorá sa radí k najstarším neekonomicky podmieneným migráciám v dejinách. V neposlednom rade je religiózne turizmus špecifický exkluzívnou, resp. veľmi silnou religióznou motiváciou jeho účastníkov.

Aktivity súvisiace s religióznym cestovným ruchom, a to najmä pútnický cestovný ruch, sú najmarkantnejším vizuálnym prejavom religiózneho kultu v prostredí. Tradícia religiózneho ces-

tovného ruchu je pevne zakorenená vo všetkých svetových náboženstvách, pričom púte a ich spôsob realizácie sú pre každé náboženstvo rozdielne.

Cieľom príspevku je analyzovať infraštruktúru, ktorá je pútnikom k dispozícii vo vybraných centrách religiózneho turizmu vo svete.

Komunikačné predpoklady

Nevyhnutným predpokladom, ktorý strediská religiózneho cestovného ruchu musia splniť, je veľmi dobrá dostupnosť. Tá prejavovala už pri vzniku religiózneho centra, nakoľko väčšina pútnických centier vzniklo v bezprostrednej blízkosti významnej tranzitnej dopravnej komunikácii.

V súčasnosti pútnici využívajú všetky druhy dopravy, v závislosti od vyspelosti štátu. Účastníci púte do Mekky, najvýznamnejšieho pútnického centra islamu, využívajú námornú dopravu (hlavne prichádzajúci zo severnej Afriky) a leteckú dopravu. Najbližším prístavom i medzinárodným letiskom je Džidda, odkiaľ bola pre pútnikov vybudovaná diaľnica do Mekky. Pre zvládnutie prepravy veľkého množstva pútnikov je v čase konania tzv. Veľkej púte medzi oboma mestami zriadená kyvadlová autobusová doprava. Využitie leteckej dopravy (77 % všetkých príchodov do Mekky) je vzhľadom na skutočnosť, že dominujú pútnici z rozvojového sveta, paradoxné, no z pohľadu geografického rozmiestnenia islamu aj pochopiteľné. Dodnes je veľmi zaužívaná pešia púť do Mekky z Nigérie a Nigeru. Zúčastňuje sa jej

www.wikipedia.de

Mešita v Mekke so svätyňou Al – Kaaba v jej centre počas veľkej púte

Foto J. Lacika
Mariaszell v Rakúsku

približne 4 000 pútnikov, ktorým spiatočná cesta trvá 8 rokov (RINSCHEDI 1990).

V religióznych centrách Indie sú prevládajúcimi druhmi dopravy železničná a autobusová doprava, napr. do Allahabádu prichádza v čase púte viac ako 3 000 autobusov.

Odlišná je situácia v prípade vyspelého sveta, kde dominuje autobusová doprava a doprava osobnými automobilmi, ktorá zabezpečuje v Lurdoch 62 %, Fatime 90 % a v pútnických centrách Kanady a USA až 100 % príchodov pútnikov. Podiel peších pútnikov je minimálny, napr. vo Fatime dosahuje podľa RINSCHEDIHO (1990) len 5 %.

Na zvýšený príchod pútnikov autobusmi a osobnými automobilmi reagujú centrá religiózneho cestovného ruchu budovaním veľkých záchytných parkovísk (napr. Mariaszell, Lurdy).

Materiálno-technická základňa

Cieľom pútnikov bez rozdielu príslušnosti k religii je sväté miesto, reprezentované kostolom, mešitou, stúpu (budhistická svätyňa; používa sa aj termín pagoda, pôvodom z portugalského), atď. Z pohľadu potrieb pútnikov sú tieto objekty základným článkom infraštruktúry

Foto archív A. Dubcovej

Škola v bezprostrednej blízkosti Múru nárekov v Jeruzaleme.

Spovednice v Medžugorí

religiózneho cestovného ruchu na rozdiel od bežných turistov, pre ktorých sú skôr lokalizačnými predpokladmi.

Vysoká návštevnosť pútnického centra za pomerne krátky čas sa stala dôvodom budovania cirkevných stavieb s veľkými priľahlými plochami. Veď napr. mešita v Mekke môže na celkovej ploche 160 tisíc m² prijať naraz 1, 5 mil. pútnikov, v prípade jej naplnenia sú k dispozícii vydláždené priestory okolo nej. Exteriérom mešít dominuje minaret, z ktorého muežín zvolával päťkrát denne veriacich na modlitby. Minarety sú budované špecificky v závislosti od regiónu. V Sýrii a S. Afrike dominujú minarety hranaté a poschodové, v Iraku sú široké a špirálovité. V interiéroch mešít absentuje akékoľvek zariadenie (lavice), veriaci sa modlia na koberecch, výrazným znakom islamského sakrálneho priestoru je v každej mešite výklenok – mihrab, ktorý ukazuje mohamedánom smer k Mekke, smer, ktorým musia byť orientovaní pri modlení.

Aj v prípade katolíckej cirkvi a jej veľkých pútnických miest sú typické aj poľné oltáre, ktoré riešia obmedzenú kapacitu katedrál. Mexická katedrála v Guadalupe, najnavštevovanejšie pútnické miesto západnej pologule, má kapacitu 20 000 osôb. Vždy 12. decembra sa v katedrále vystrieda až 2 milióny osôb.

Bezprostredné okolie religióznych stavieb dopĺňajú kláštory (kresťanstvo, budhizmus). V budhizme, kde je súčasťou areálu často aj 10 až 100 stavieb, s ideovým

centrom stúpu (miesto, kde sú uložené relikvie Budhu), sa nachádzajú kryté galérie so sochami a obrazmi Budhu, mníšske ubytovne, malé domčeky (kuti), určené k nočľahu, resp. k meditáciám a školy.

Školy a knižnice sú zastúpené aj v pútnických centrách iných religii (kresťanstvo, islam, sikhizmus a judaizmus). V bezprostrednej blízkosti hlavného pútnického centra Jaruzalemu – Múra nárekov je lokalizovaná škola pre ortodoxných Židov.

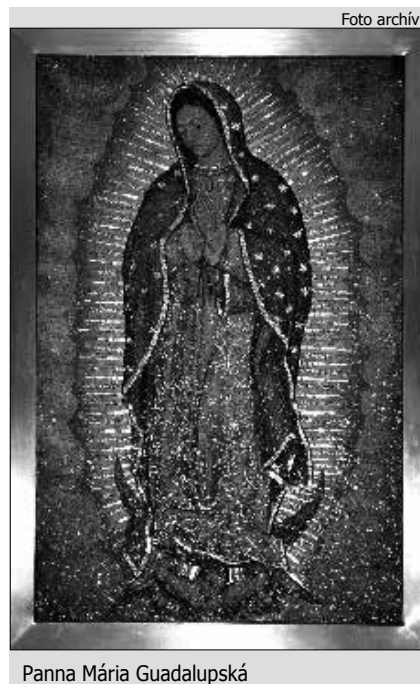

Foto archív

Panna Mária Guadalupe

Schody (gháty) pre rituálnu očistu v rieke Ganga vo Varanásí

Veriaci často práve v pútnických miestach vykonávajú duchovné očistenie, pre ktoré je k dispozícii infraštruktúra rozdielna podľa religie. V katolicizme ich reprezentujú spovednice; bývajú umiestnené okrem interiérov katedrál aj v blízkosti poľných oltárov, kde sa dá spovedať v rôznych jazykoch. Tak je tomu napr. v Medžugorí.

Stanový tábor pre pútnikov pri Mekke

V islame účelom rituálnej očisty slúžia studne, prípadne v novších mešitách umyváre, kde sa veriaci predpísaným spôsobom očistia a až potom môžu vstúpiť do mešity. Podobnú funkciu plnia v hinduizme a sikhizme bazény, ktoré sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti svätých a preto sú vnímané ako posvätné. Sikhovia v svätyni v Amritsare majú špeciálnu gardu strážcov posvätného bazéna.

V hinduizme sú všeobecne symbolom očistenia rieky. Preto sú v pútnických miestach do riek vybetónované gháty (schody), ktoré uľahčujú vstup do rieky, no ich význam je hlavne symbolický – prechod zo súčasného sveta do sveta večného.

Vo Varanásí sa nachádza 21 ghátov, ktoré sú lokalizované pozdĺž rieky Ganga. Gháty majú presne vymedzenú funkciu (kúpeľ, pranie a žehlenie oblečenia, spaľovanie mŕtvych). Aby sa aspoň čiastočne znížilo nebezpečenstvo ušliapania osôb, súvisiace s koncentráciou veľkého množstva osôb na jednom mieste, pútnici prichádzajú ku ghátu, ktorý je pre nich určený. Kľúčom pre rozdelenie pútnikov je príslušnosť k jednotlivým štátom Indie. To znamená, že napr. pútnici zo štátu Kérala sa musia zhromaždiť iba pri gháte určenom pre ich štát.

V pútnických strediskách bez rozdielu náboženstva dominujú hlavne lacnejšie hromadné ubytovacie zariadenia. Často sú pre účely ubytovania využívané telocvične,

výstavné haly. Práve takéto zariadenia vyhovujú najnutnejšej potrebe pútnikov prenocovať. V poslednom čase, vzhľadom na nárast životnej úrovne stavajú aj ubytovacie zariadenia, ponúkajúce štandardné pohodlie a komfort, porovnateľný aj so svetovými turistickými centrami.

Sieť hotelov v Mekke je veľmi hustá; nachádzajú sa v blízkosti okolitých mešít. Na celkových ubytovacích kapacitách Mekky majú paradoxne veľký podiel luxusné hotely, čo je v určitom rozpore so všeobecne zaužívanými tradíciami skromnosti pútnikov. V tomto prípade je však rozhodujúca bohatá klientela, ktorá sem taktiež prichádza za účelom splnenia si pútnickej povinnosti. Na východ od mešity sa nachádza priestor pre stanový tábor využívaný v čase hlavnej púte.

Stanové mestečká sú využívané aj pre pútnikov v čase hinduistického sviatku Kumbh Méla.

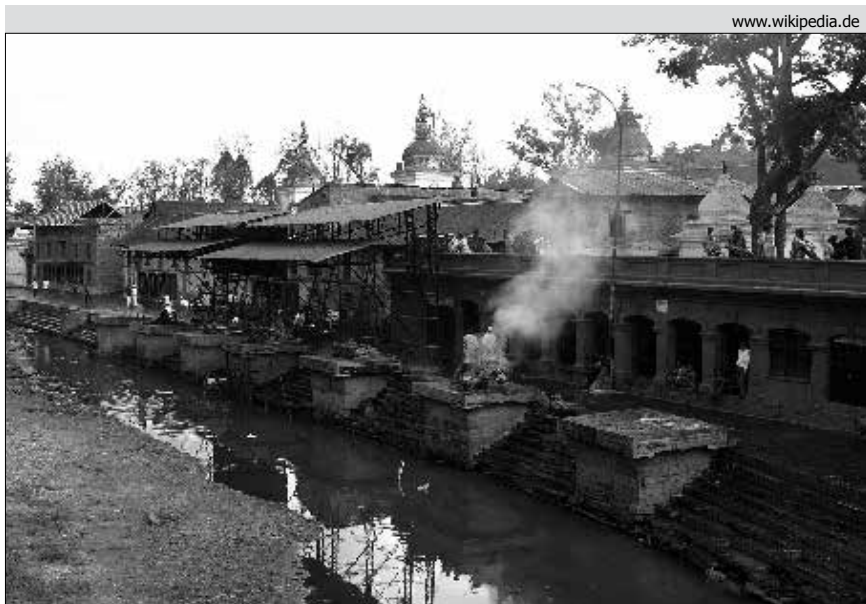
Okrem stravovacích zariadení reštauračného typu sú vzhľadom na vysokú koncentráciu návštevníkov, ktorí nevyžadujú bezprostredne obsluhu, rozšírené stravovacie zariadenia typu hromadných samoobslužných jedální, kde sú pochopiteľne aj ceny prijateľnejšie ako v reštauráciách.

Stravovacie zariadenia v religióznych centrách judaizmu podávajú špeciálne upravenú stravu „kóšer“. Aj medzinárodná sieť rýchleho občerstvenia McDonald sa prispôbila ich zvykom.

Stravovanie je špecificky zabezpečované v prípade sikhizmu, kde je

Nová moderná bazilika v mexickom Gudalupe

Hinduistické spaľovanie mŕtvych

reprezentované bezplatnými jedálňami (langar), ktoré sú súčasťou ich religióznych komplexov. Veriacim pútnikom a turistom poskytujú vegetariánsku stravu (ryžu a sošovicu). Hromadné jedálne, v ktorých všetci stravníci sedia na zemi, symbolizujú rovnosť ľudí, o ktorú sa sikhizmus usiluje.

V čase konania veľkej púte do Mekky je stravovanie v stanových táboroch zabezpečované výdajom stravy a občerstvenia priamo z nákladných áut.

Foto archív autora

Vyhradené miesta na odkladanie obuvi pred vstupom do mešity v Elbasane

Dopravné zariadenia v religióznych strediskách slúžia na uľahčenie pohybu osôb s obmedzenou mobilitou.

Zaujímavé dopravné zariadenia je využívané v mexickom Guadalupe, kde

v katedrále slúži pútnikom pohyblivý pás, ktorý prechádza okolo hlavného kultového predmetu – obrazu Panny Márie. Toto dopravné zariadenie slúži aj na zabezpečenie plynulosti pohybu okolo tohto exponovaného priestoru.

Ďalšia vybavenosť infraštruktúrou je závislá od špecifik náboženstva, všetky uvádzané zariadenia patria k ostatným zariadeniam.

Vstup do sikhských chrámov je umožnený (rovnako ako v islame) iba naboso. V islamských i sikhských

religióznych centrách slúžia na tieto účely úschovne.

Náboženstvo sikhom prikazuje pokryť si hlavu pred vstupom do svätej. Preto sú v blízkosti ich chrámov lokalizované požičovne šatiek a turbanov pre ženy a mužov.

V hinduizme je typické obetovanie predmetov (kvety, vonné tyčinky a hydina), ktoré predávajú v blízkosti ich svätých a ghátov svätých mužov.

Súčasťou hinduistického rituálu je spaľovanie mŕtvych a rozptýlenie ich popola do riek. Aj k tomu účelu sú prispôbené gháty, ku ktorým je pravidelne dodávané drevo, z ktorého sa pripravujú hranice. Do miest pozdĺž rieky Ganga prichádzajú chorí a starí ľudia, aby na jej brehoch zomreli, čím by sa dostali

do stavu mokše (prerušenia reinkarnačného cyklu). Takáto kategória pútnikov nevyžaduje žiadne ubytovacie služby a v minimálnej miere stravovacie služby.

V čase púte do Mekky všetci pútnici, prichádzajúci z Mediny navštívia mešitu Miqvát, kde sa obliekajú do bieleho pútnického oblečenia ihrámu a podstupujú rituálny kúpeľ.

V budhizme je religiózne dianie okrem kláštorov sústredené do pútnických okruhov (koru), ktoré má každé posvätné miesto. V Lhase sú tri kory, z nich najdlhšia je Linkor, dlhá 8 km. Pútnici ju obchádzajú

www.trekearth.com

Modlitebné vlajky na budhistickom chráme v Káthmandú

Modlitebné mlyňčeky budhistov v Lhase

v smere hodinových ručičiek. Pozdĺž kory je možný predaj vonných tyčínok, modlitebných mlyňčekov (môžu byť aj pevne umiestnené na určitom mieste), vlajok a taktiež suvenírov. Ich predaj je bežný pre každé turisticky navštevované miesto.

Lámaistickí budhisti využívajú pri modlení modlitebné mlyňčeky (valce z mosadze, nazývané churde), na ktorých je napísaná modlitba (mantra). Rovnako svoje modlitby, napísané na papier môžu vložiť do dutých modlitebných valcov a tie roztáčať. Veria, že ak modlitby prednesú veľa ráz, môžu im otvoriť myseľ do vyššej formy vedomia. Otáčaním mlyňčekov dosahujú nespočetné opakovania modlitby.

majiteľ pútnického preukazu s príslušným počtom pečiatkami dostane po príchode do Santiaga de Compostela certifikát.

V niektorých pútnických miestach boli zaznamenané uzdravenia chorých. Na ich oficiálne potvrdenie sú zriadené špeciálne lekárske komisie, ktoré majú potvrdiť mimoriadne zlepšenie zdravotného stavu pacientov, ako je tomu napr. v Lurdoch, kde sú v tejto súvislosti vybudované aj kongresové priestory.

Všetky svetové pútnické miesta sú pripravené na príchod pútnikov aj s ťažkými ochoreniami, často aj telesne postihnutých. Pre nich sú pripravené špeciálne vlaky (v prípade Lúrd); dobrovoľníci Červeného

Pútnický pas na Svätójakubskej ceste do Santiaga de Compostela

Každý chrám obsahuje súbor modlitebných mlyňčekov, aby sa vibrácia šírila všetkými smermi. V budhizme slúžia na religiózne účely aj modlitebné vlajky, ktoré sa umiestňujú napr. na svätyne. Bývajú v červenej, zelenej, žltej, modrej a bielej farbe.

Pútnici do Santiaga de Compostela využívajú pútnický preukaz, ktorý im umožňuje získať cenovo výhodnejšie ubytovanie poskytované kláštorami lokalizovanými pozdĺž pútnických trás. Mušlou (symbolom svätójakubskej púte) sú označené ubytovacie zariadenia s garantovanou bezpečnosťou. Navyše iba

kríža resp. Červeného polmesiaca, zdravotníci a záchranári nechýbajú v žiadnom pútnickom mieste.

Záchranári v akcii na hore sv. Patrika

V kresťanských a islamských pútnických miestach sú bežné požičovne nosidiel a invalidných vozíkov. O zvládnutie veľkého množstva pútnikov a ich bezpečnosť sa stará polícia (v Allahabáde počas sviatku Kumbh Méla v roku 1989 dozeralo na poriadok 25 tisíc policajtov). Pre zabezpečovanie púti do Mekky je vyčlenené ministerstvo pre hadždž a umrah (veľká púť, konaná v presne určený čas po skončení ramadánu a malá púť, ktorú je možné uskutočniť počas celého roka, no nepočíta sa ako splnenie povinnosti pravoverného moslima). Povinnosťou každého prichádzajúceho pútnika do Medíny je prihlásiť sa na úrad zameraný na príjem pútnikov.

Informačná tabuľa slúžiaca ako návod pri modlení počas púte na vrch sv. Patrika v Írsku

O poriadok vo Vatikáne a bezpečnosť samotného pápeža sa stará Švajčiarska garda.

V každom stredisku cestovného ruchu sú neodmysliteľnou súčasťou infraštruktúry aj informačné tabule. Výnimkou nie sú ani centrá religiózneho turizmu. V niektorých z nich slúžia informačné tabule ako návod pri modlitbách. Informačná tabuľa usmerňuje, akú modlitbu sa majú pútnici modliť pri troch zastaveniach počas púte na vrch sv. Patrika. Napr. jedno zo zastavení je na vrchole, kde sa odporúča vykonať vybrané modlitby kolenačky, na ďalšom zastavení sa odporúča modliť sa predpísané modlitby a zároveň obísť sedemkrát sochu sv. Patrika.

Vzhľadom na špecifickú geopolitickú postavenie judaizmu je zabezpečenie bezpečnosti pútnikov osobitne významné na pútnických miestach tohto náboženstva. V meste Jeruzalem (pútnické miesta kresťanstva, islamu i judaizmu) je vstup do bezprostrednej blízkosti Múru nárekov

Foto archív A. Dubcovej

Bezpečnostné koridory pred Múrom nárekov v Jeruzaleme

umožnený až po absolvovaní kontroly v bezpečnostnom koridore, vybavenom detektormi kovov .

Infraštruktúra svetových religióznych centier nie je počas celého roka využívaná rovnomerne (aj keď existujú aj centrá s celoročnou návštevnosťou).

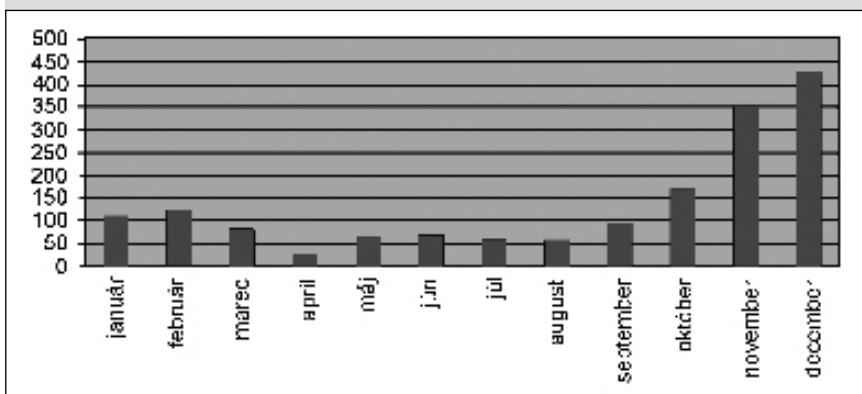
www.trekearth.com

Pútnické centrum St.-Anne-de-Beaupré v provincii Quebec

Sezónnosť využívania infraštruktúry ovplyvňuje niekoľko faktorov. Významnú úlohu majú v tomto zmysle sviatky a pamätné dni.

Najväčšia koncentrácia pútnikov do Mekky je tri mesiace po ramadáne (pôstnom mesiaci moslimov). Počas 2 až 3 týždňov príde do pútnického miesta takmer 2 milióny pútnikov. Vrcholy pútnickej sezóny v kresťanských centrách sú dni zjavenia Panny Márie a iných svätých. Preto je napríklad každý 13. a 15. deň v mesiaci od mája do októbra vo Fatime a 12. december v Guadalupe najexponovanejšími návštevným termínom (graf dole).

Ešte väčší vplyv na návštevnosť majú ročné obdobia. Podľa RINSCHEDIHO (1990) je sezóna v miernych šírkach viazaná na letné mesiace (od apríla, resp. mája do októbra), pretože väčšina aktivít sa koná pod „holým nebom“ .

Návštevnosť pútnického miesta Guadalupe organizovanými skupinami počas roka. Zdroj: RINSCHEDI, 1990.

Z toho dôvodu je decembrová návštevnosť pútnického centra St.-Anne-de-Beaupré v provincii Quebec nulová, naopak v tropických a subtropických oblastiach USA je hlavná sezóna práve v mesiacoch december, január (San Juan v Texase, Orlando).

Pútnický cestovný ruch v južnej Ázii je ovplyvnený monzúnmi, podujatia sa konajú predovšetkým počas zimného monzónu.

Literatúra a pramene

CARR-GOMM, PH.: *Posvätná miesta*. 1. vyd. Brána a. s., Praha 2009. 256 str.

MATLOVIČ, R.: *Geografia relígií*. 1. vyd.: FhPv PU, Prešov 2001. 375 str.

RINSCHEDI, G.: In: *Geographische Rundschau*, roč. 42, 1990, č. 1. s. 14-20.

www.holyhaj.com

www.wikipedia.de

Kresťanské pútnické miesta:

Foto J. Lacika a archív

Medžugorie (Bosna a Hercegovina)

Mariazell (Rakúsko)

Jelenia Gora (Poľsko)

Využitie metódy Peer instruction vo vyučovaní geografie

Štefan Karolčík, Henrieta Mázorová

Zásadnou otázkou každého vzdelávania je jeho efektívnosť. Aj keď metódy a prostriedky umožňujúce objektívne merať efektívnosť výučby zlyhávajú na obmedzenosti zovšeobecnení limitovaných podmienkami, v ktorých konkrétny výskum prebiehal, nie je vhodné dlhodobo prehliadať učebné metódy s vysokou mierou efektivity overenou viacerými nezávislými pedagogickými experimentmi. Kľúčovou ideou väčšiny takýchto učebných metód, rešpektujúcich všeobecne známe didaktické zásady, je zapojenie študenta do procesu aktívneho poznávania a prispôbenie programu výučby priebežnej kontrole dosiahnutých výsledkov ako aj jeho skutočnému vedomostnému progresu. Z dôvodu priamej interakcie študenta s obsahom výučby nazývame tieto metódy aj interaktívne. V našom článku sa sústreďujeme na popis najznámejšej interaktívnej metódy, výrazne zlepšujúcej pochopenie základných pojmov a princípov daného predmetu. Vznikla v 90-tych rokoch minulého storočia a bola nazvaná **Peer instruction**. Okrem stručného popisu základných charakteristík tejto metódy výrazne meniacej tradičný výkladový, či prednáškový spôsob prezentácie informácií, v článku sa sústreďujeme hlavne na prezentáciu konkrétnych príkladov aplikácie metódy vo vyučovaní geografie. Uvedieme tiež najdôležitejšie kritériá konštrukcie otázok, na ktorých je metóda postavená a ponúkame scenár začlenenia metódy do štruktúry vyučovacej hodiny geografie na základnej a strednej škole.

Metóda Peer instruction

Vznik interaktívnych metód podnietilo zistenie pedagógov na prestížnych vysokých školách, že ich študenti napriek logickým očakávaniam neboli schopní správne odpovedať na triviálne otázky. Výborný študenti dokázali síce riešiť zložité úlohy využívajúc naučené postupy, vzorce, či definície, ale nechápali základné pojmy a princípy študovanej problematiky. Pri

zrode metódy Peer Instruction stál E. Mazur z Harvardovej Univerzity v Cambridge. Navrhol jej základné princípy a dlhoročne ju testoval na svojich prednáškach fyziky CROUCH, C. H., MAZUR, E. (2001) a MAZUR, E. (1997).

Základ metódy tvoria konceptuálne otázky. Sú to otázky, na ktoré neexistujú mechanicky naučené, prípadne ľahko zapamätateľné odpovede. Konceptuálne otázky vyžadujú hlbšie porozumenie študovaného pojmu a danej problematiky. Formát otázok je zväčša uzavretý s výberom jednej správnej odpovede. Ostatné, nesprávne odpovede (distraktory) by mali zachytávať najčastejšie sa vyskytujúce chyby žiakov vyplývajúce z nepochopenia daného pojmu (tzv. miskoncepce) - (LUKÁČ, S. a kol. 2010).

Tvorba takýchto otázok nie je jednoduchá. Vyžaduje od učiteľa dôkladnú prípravu, skúsenosť s testovaním a rešpektovanie pravidiel formulovania otázok.

Prednosťou metódy Peer instruction je upriamenie pozornosti žiakov na kľúčové poznatky prezentované učiteľom v krátkych učebných blokoch. Výklad s premyslenou prezentáciou najdôležitejších informácií, najlepšie s uvedením zrozumiteľných príkladov z reálneho života, uzavrie konceptuálna otázka. Po jej zadaní a elektronickom spracovaní odpovedí, žiaci dostanú priestor na diskusiu so spolužiakmi. V krátkej diskusii zdôvodňujú, argumentujú a vzájomne si vysvetľujú dôvody, ktoré ich viedli k výberu jednej z ponúkaných alternatív odpovede. Žiaci sú tak prinútení komunikovať, presviedčať, hľadať vysvetlenia, formulovať vlastné myšlienky do podoby zrozumiteľných viet. Zároveň sú konfrontovaní s inými názormi, ktoré musia kriticky zhodnotiť a posúdiť ich pravdivosť. Diskusia je ukončená zadaním rovnakej otázky. Ak je väčšina odpovedí správna, učiteľ stručne zhrnie výsledky a prechádza na ďalšiu časť výkladu. Kvôli získaniu rýchlej spätnej väzby s dobrým grafickým znázornením výsledkov žiakových odpovedí, metóda predpokladá využitie hlasovacích zariadení. Príklad opísaného učebného postupu v časti vyučovacej hodiny venovanej téme *Meranie na mapách* vyjadruje nasledujúca schéma:

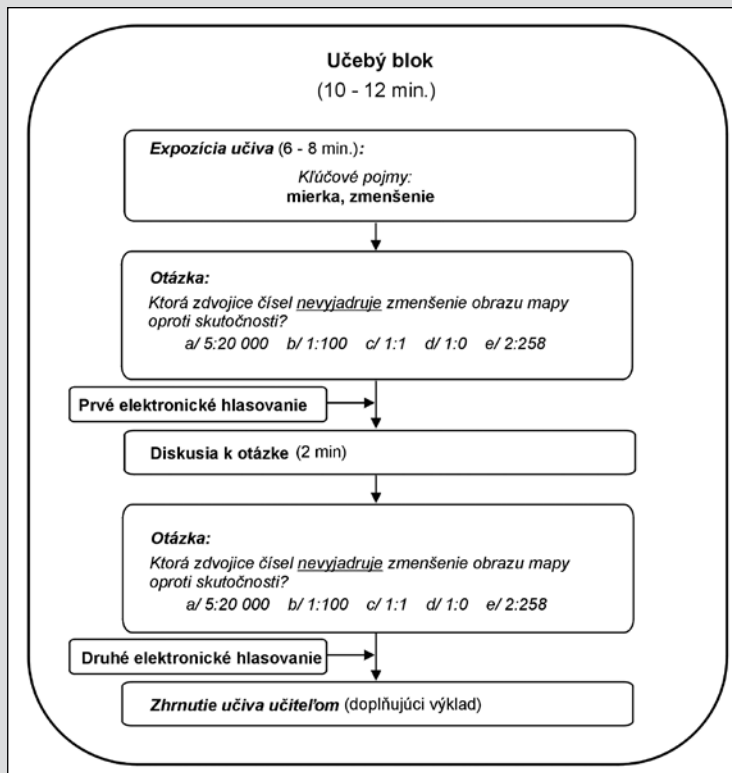

Schéma učebného bloku s využitím metódy Peer instruction a elektronického hlasovania (upravené podľa LUKÁČ, S. a kol. 2010.)

Veľkou výhodou využitia metódy Peer instruction v spojení s hlasovacím systémom je aktívne zapojenie všetkých žiakov do procesu učenia. Učiteľ má možnosť priebežne hodnotiť a sledovať vzdelávací progres každého žiaka samostatne, čo iné metódy v mnohopočetných triedach neumožňujú. Navyše metóda podstatnou mierou zmierňuje individuálne rozdiely v rýchlosti pochopenia prezentovaného učiva. Žiaci sú počas vyučovania prinútení reagovať na položené otázky, aktivizujú sa, vzájomne ovplyvňujú a dostávajú okamžitú spätnú väzbu o svojich skutočných vedomostiach. Mimoriadne dôležitým prvkom tejto interaktívnej metódy, ktorý podstatnou mierou zvyšuje celkovú efektívnosť výučby a úroveň porozumenia preberaného učiva žiakmi, je vzájomné učenie sa. Pri ňom si spolužiaci problém navzájom vysvetľujú, opisujú, cielene sa sporia a diskutujú, pričom hľadajú správne riešenie.

Tvorba otázok a úloh

Najdôležitejšou zložkou učebnej metódy Peer instruction sú zadávané otázky. Nie každú otázku s výberom odpovede môžeme zaradiť do kategórie konceptuálnych. Podľa E. MAZURA (1997) by sa taká otázka mala koncentrovať na jeden pojem, jednu myšlienku, ktorá je často spojená s nesprávnou predstavou, či nepochopením študovaného javu žiakmi. Nemala by byť riešiteľná jednoduchým dosadením do rovnice, alebo zapamätaním si správnej definície. Mala by ponúknuť adekvátny výber možností, najlepšie vychádzajúcich z autentických žiackych chýb. Tiež by nemala byť príliš ľahká ani veľmi náročná.

Z pohľadu všeobecnej teórie tvorby školských testov predstavujú konceptuálne otázky špeciálny typ stredne ťažkých úloh vyžadujúcich, podľa revidovanej Bloomovej taxonómie (ANDERSON, L., KRATHWOHL, D., et al. 2001 a UŠÁKOVÁ, K. et al 2010), zapojenie vyšších kognitívnych operácií žiaka od úrovne porozumenia a aplikácie osvojených vedomostí.

Modely učebných blokov s využitím metódy Peer instruction

Mimoriadne dôležitou úlohou učiteľa pri úvahách o aplikácii metódy Peer instruction je presná identifikácia kľúčových pojmov a najdôležitejších vedomostí v danej učebnej látke. Nie každá téma, učebný program, či typ vyučovacej hodiny ponúka vhodný priestor pre

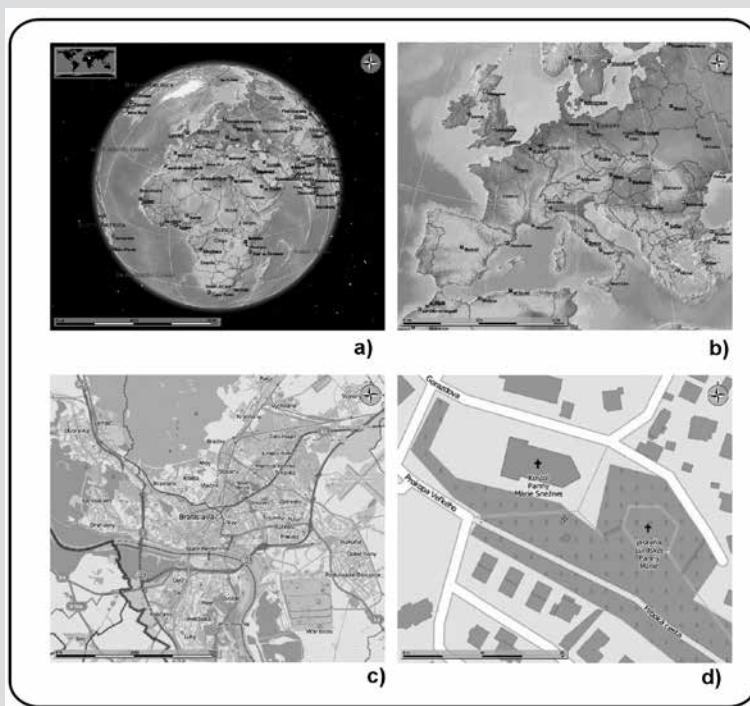
Príklady otázok:

Otázky, ktoré nevyhovujú kritériám kladeným na konceptuálne otázky

- Číselná mierka vyjadruje
 - koľkokrát je obraz mapy zväčšený oproti skutočnosti.
 - koľkokrát je obraz mapy zmenšený oproti skutočnosti.
 - koľkokrát je obraz mapy zmenšený oproti skutočnosti.
 - koľkokrát je obraz mapy zjednodušený oproti skutočnosti.
- Medzi klimatotvorné činitele nepatrí
 - geografická šírka.
 - rozloženie pevnín a oceánov.
 - všeobecná cirkulácia v troposfére.
 - morské prúdy.
 - geologické podložie.

Otázky, ktoré môžeme považovať za konceptuálne

- Do ktorej z máp v školskom atlase sa zmestí najväčšia časť zemského povrchu?
 - 1:20 000
 - 1:1 000 000
 - 1:50
 - 1:50 000
 - 1:250
- Do zošita sa zmestí celá Južná Amerika len ak ju zmenšíme:
 - 100 krát
 - 5 000 krát
 - 100 000 krát
 - 500 000 krát
 - 20 000 000 krát
- Ktorá z máp je zhotovená približne v mierke 1:1000?
 - Ktorá z máp zobrazuje najviac zmenšený zemský povrch?
 - Ktorá z máp zobrazuje najmenej zmenšenú časť zemského povrchu?
 - Ktorá z máp by mohla byť vyhotovená ako fotografia z výšky 200m?
 - Ktorá z máp bola vyhotovená z najmenšej výšky?
 - Do ktorej z máp by sa nezmestila 30km dlhá cesta?
 - Do ktorej z máp by sa zmestila celá Amerika?

efektívne využitie tejto interaktívnej metódy. V ukážkach učebných blokov v rámci vyučovacích hodín s využitím hlasovacích zariadení a metódy Peer instruction sa sústredíme na konkrétne príklady uzavretých otázok s výberom jednej správnej odpovede, pričom nebudeme detailne charakterizovať priebeh a metodické postupy s odpo-

rúčanými učebnými aktivitami v úvodnej, čiže výkladovej, alebo tiež expozičnej fáze každého učebného bloku. Prezentované témy boli vybrané náhodne z rôznorodých tematických okruhov a oblastí geografického vzdelávania. Samotný program obsahu uzavretých učebných blokov sa riadi schémou popísanou v časti špeciálne venovanej metóde Peer instruction.

Téma 1: Čo môžeme vidieť na glóbose (ZŠ)

Učebný blok: Rovnobežka

Kľúčové slová: rovník, severná a južná pologuľa, rovnobežky

- Ravnobežka je
 - myslená čiara spájajúca tri mestá na zemskom povrchu,
 - myslená čiara rozdeľujúca Ameriku na severnú a južnú časť,
 - myslená čiara severojužného smeru,
 - myslená čiara prechádzajúca všetkými kontinentmi,
 - myslená čiara rovnobežná s každým chodníkom vo veľkom meste.

Učebný blok: Poludník

Kľúčové slová: poludník, východná a západná pologuľa, hlavný poludník

- Poludník je
 - myslená čiara spájajúca ľubovoľné dve mestá na zemskom povrchu,
 - myslená čiara rozdeľujúca Afriku na severnú a južnú časť,
 - myslená čiara východozápadného smeru,
 - myslená čiara spájajúca severný a južný zemský pól,
 - čiara zobrazená na budove každého amerického observatória.

Téma 2: Prečo je na Zemi rôzny čas (ZŠ)

Učebný blok: Ako určujeme pásmový čas

Kľúčové slová: pásmový čas, svetový čas, stredoeurópsky čas

- V austrálskom meste Sydney
 - zapadá Slnko 21. júna skôr ako v Bratislave,
 - vychádza Slnko 22. augusta približne rovnako ako v Johannesburgu,
 - majú rovnaký pásmový čas ako v New Yorku,
 - trvá poludnie o 20 minút dlhšie ako v Paríži,
 21. januára trvá noc dvakrát dlhšie ako deň.

Téma 3: Aké bude počasie (ZŠ)

Učebný blok: Čo je vietor, ako vzniká a čím ho charakterizujeme

Kľúčové slová: vietor, smer vetra, rýchlosť vetra

- Vzduch prúdi
 - najrýchlejšie približne 80 km nad zemským povrchom.
 - od mora alebo oceánu k pevnine alebo naopak,
 - vždy zo západu na východ alebo zo severu na juh,
 - iba v miestnosti, v ktorej je veľmi chladno a vlhko,
 - iba nad ránom, keď vychádza a večer, keď zapadá Slnko.

Téma 4: Atmosféra - vzdušný obal Zeme (ZŠ)

Učebný blok: Čo je atmosféra

Kľúčové slová: vzduch, atmosféra

- Vzduch nenájdeme
 - nad severným a južným pólom,
 - v prázdnej nádobe alebo fľaši od Fanty,
 - v konzervách a zavareninách s dlhodobou trvanlivosťou,
 - na niektorých planétach a na Mesiaci,
 - v plúcach zvierat a človeka tesne po výdychu.

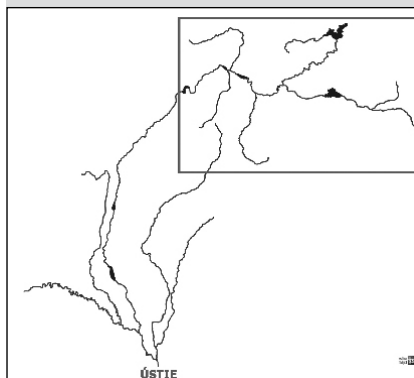
Téma 5: Činnosť vody - život rieky (ZŠ)

Učebný blok: Čo je rieka, kde vzniká a končí

Kľúčové slová: prameň, ústie, rieka, dolina

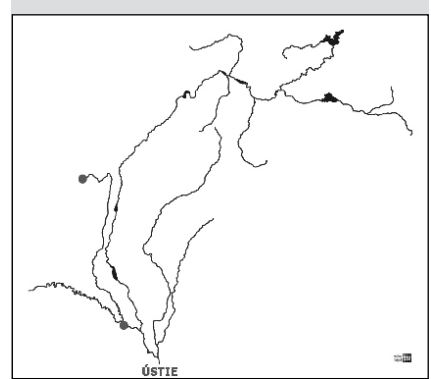
Otázky:

- Na obrázku č. 1 je pohľad na rieku (Váh) a jej prítoky z veľkej výšky. Oblasť označená obdĺžnikom zobrazuje:
 - územie, na ktorom je rieka pravdepodobne splavná aj pre veľké námorné lode,
 - územie, na ktorom preteká riekou oveľa viac vody ako v iných oblastiach,
 - územie, na ktorom rieka pravdepodobne nevytvorila dolinu,
 - územie, na ktorom rieka nemá žiadne prítoky,
 - prameň a horný tok rieky.

Obrázok 1

- Na obrázku č. 2 je pohľad na rieku (Váh) a jej prítoky z veľkej výšky. Dva body na mape označujú:
 - miesta, na ktorých má rieka najhlbšiu dolinu,
 - prameň a ústie rieky,
 - miesta s najväčšou hĺbkou rieky,
 - miesta s najväčším výskytom rýb v rieke,
 - dva riečne prístavy.

Obrázok 1

Téma 6: Austrália - poloha na Zemi, objavovanie kontinentu a základné poznatky o ňom (ZŠ)

Učebný blok: poloha na Zemi

Kľúčové slová: južná pologuľa, obratník Kozorožca

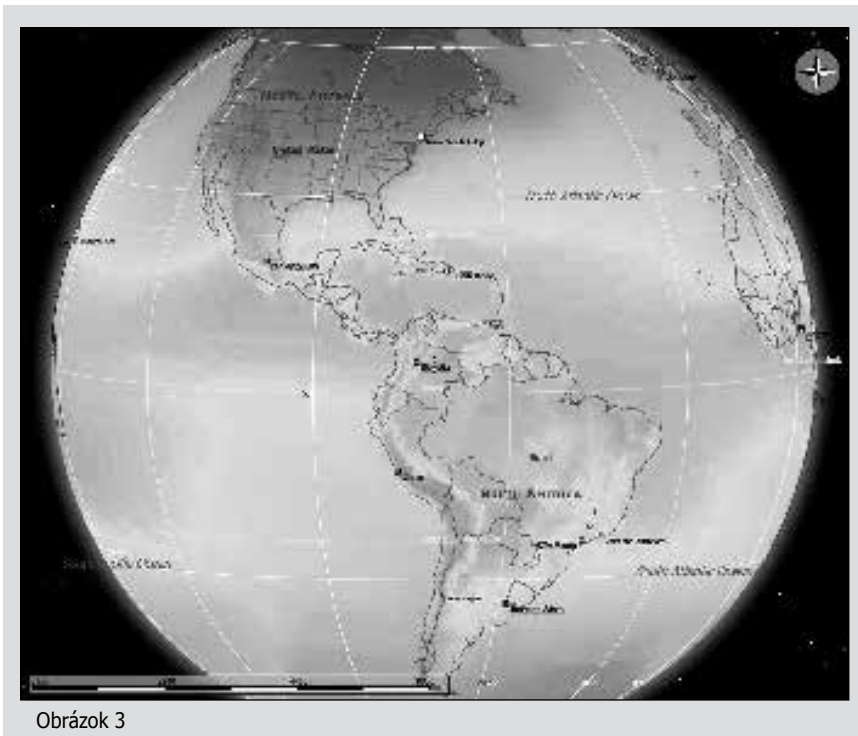
- Do ktorého mora určite neústi žiadna z austrálskych riek?
 - Tasmanovho mora,
 - Arafurského mora,
 - Timorského mora,
 - Japonského mora,
 - Koralového mora.
- Do ktorého zálivu určite neústi žiadna z austrálskych riek?
 - Bengálskeho,
 - Spencerovho,
 - Veľkého Austrálskeho,
 - Karpenárskeho.
- Ak by sme leteli z Čílskeho Santiaga do austrálskeho Sydney museli by sme letieť smerom
 - na východ,
 - na západ,
 - na sever,
 - na juh.

Téma 7: Príroda Ameriky - podnebie a typy krajín (ZŠ)

Učebný blok: podnebie a podnebné pásma

Kľúčové slová: studené, mierne, subtropické a teplé podnebie

- Z mapy na obrázku č. 3 dokážeme zistiť
 - priemerné januárové teploty vzduchu.
 - priemerné celoročné zrážky.
 - priemerné júlové teploty vzduchu.
 - priemernú dĺžku dňa v mesiaci december.
 - rozmiestnenie teplých morských prúdov.

Obrázok 3

Téma 8: Planéta Zem (G)

Učebný blok: Rotácia Zeme okolo vlastnej osi a jej dôsledky

Kľúčové slová: hviezdny deň, slnečný deň, miestny čas, pásmový čas

1. Rotácia Zeme okolo vlastnej osi nespôsobuje

- a/ pohyb hviezd po nočnej oblohe,
- b/ východ a západ Slnka,
- c/ zatmenie Mesiaca,
- d/ rozdiely v miestnom čase,
- e/ striedanie dňa a noci.

2. Rotácia Zeme okolo vlastnej osi sposobuje

- a/ polárny deň na severnej pologuli,
- b/ rozdielnu dĺžku dňa v letných a zimných mesiacoch,
- c/ zatmenie Slnka,
- d/ pohyb súhvezdia Veľký Voz po severnej nočnej oblohe,
- e/ letný a zimný čas.

3. Vznik časových pásiem súvisí

- a/ s existenciou dátumovej hranice,
- b/ s naklonením zemskej osi k rovine ekliptiky,
- c/ s nerovnomerným rozmiestnením obyvateľstva na Zemi,
- d/ s rozdielnym vrcholením Slnka na rôznych miestach na Zemi,
- e/ s východom Slnka nad územím Japonských ostrovov.

4. Dátumová hranica je

- a/ miesto, na ktorom je potrebné pripočítať jeden deň k aktuálnemu dátumu,

b/ miesto, na ktorom je potrebné pripočítať dva dni k aktuálnemu dátumu.

c/ jeden z dvoch najdôležitejších poludníkov spájajúcich severný a južný pól.

d/ čiara prechádzajúca v Londýne Greenwichskou kráľovskou hviezdárňou.

e/ miesto na ktorom vychádza Slnko najskôr a preto tam deň trvá najdlhšie.

Téma 9: Zákonitosti atmosféry (G)

Učebný blok: Aké bude počasie

Kľúčové slová: meteorologické predpovede, synoptické mapy

1. Na predpovednej mape Slovenska (obrázok č. 4) je graficky znázornená predpoveď počasia na piatok 17. 12. 2010. Ktoré z nasledujúcich tvrdení vyplýva z tejto mapy?

a/ Na celom území Slovenska očakávame jasnú až polojasnú oblohu,

b/ Na južnej polovici západného Slovenska očakávame najvyššie teploty -2 °C,

c/ Obloha na území Slovenska bude prevažne oblačná, v severných častiach Slovenska očakávame snehové prehánky,

d/ Najnižšie teploty možno očakávať na juhovýchode Slovenska.

2. Na predpovednej mape Slovenska (obrázok č. 4) je graficky znázornená predpoveď počasia na piatok 17.12. 2010. Ktoré z nasledujúcich tvrdení nevyplyva z tejto mapy?

a/ Na celom území Slovenska očakávame zvýšenú oblačnosť, na horách polojasnú oblohu.

b/ Na južnej polovici západného Slovenska očakávame najvyššie denné teploty.

c/ Obloha na území Slovenska bude prevažne oblačná, v severovýchodných častiach Slovenska očakávame snehové prehánky.

d/ Najnižšie denné teploty možno očakávať na juhovýchode Slovenska.

Téma 10: Svet (G)

Učebný blok: Pohyb obyvateľstva

Kľúčové slová: prirodzený prírastok obyvateľstva sveta

1. Graf č. 1 zachytáva nárast počtu obyvateľov najľudnatejších krajín sveta od roku 1950. Ktoré z nasledujúcich tvrdení vyplýva z tohto grafu?

a/ Predpokladá sa, že počet obyvateľov Číny a Indie bude v roku 2015 rovnaký.

b/ Počet obyvateľov Indie sa v priebehu rokov 1950 – 2010 zdvojnásobil.

c/ Predpokladá sa, že tretím najľudnatejším štátom sveta bude v roku 2050 Pakistan.

d/ Počet obyvateľov Číny počas celého sledovaného obdobia nebol nižší ako 500 miliónov.

2. Graf na obrázku č. 5 zachytáva nárast počtu obyvateľov najľudnatejších krajín

Obrázok 4

sveta od roku 1950. Ktoré z nasledujúcich tvrdení nevyplýva z tohto grafu?

a/ Predpokladá sa, že počet obyvateľov Indie prekročí v roku 2050 sumu 1,5 miliárd.

b/ USA sú tretím najľudnatejším štátom sveta.

c/ Počet obyvateľov Číny v priebehu celého znázorneného obdobia narastá.

d/ Predpokladá sa, že Nigéria prekročí hranicu 200 miliónov obyvateľov v roku 2030.

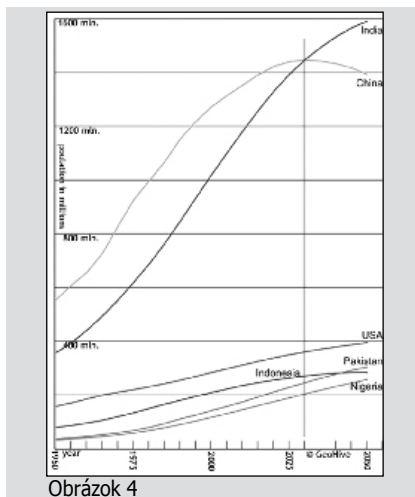
Záver

Využitie interaktívnych metód vo výučbe prírodovedných predmetov výrazne zvyšuje úspešnosť pochopenia študovaných poznatkov žiakmi a ich schopnosť porozumieť súvislostiam. Začlenenie týchto metód do vyučovacieho procesu pritom nevyžaduje veľké technické, organizačné, či priestorové úpravy v štandardných školských triedach. Ak opomenieme finančné najnáročnejší nákup hlasovacích zariadení, ktoré v súčasnosti v akcii ponúkajú niektoré firmy zdarma k interaktívnym tabuliam, efektívne uplatnenie popisovanej metódy Peer instruction na vyučovaní predpokladá navyše už len jeden počítač. Omnoho ťažšia je však premena myslenia učiteľa. Toho núti rozmýšľať v kľúčových pojmoch, systematizovať proces učenia do premyslených vzdelávacích blokov, prezentovať v nich príklady z reálneho života a nastoľovať problémy, ktoré s ním veľmi úzko súvisia. Príprava takto vystavanej vyučovacej hodiny je pre učiteľa mimoriadne odborne aj časovo náročná. Na druhej strane s veľkou pravdepodobnosťou prinesie zlepšenie študijných výsledkov žiakov a zvýšenie ich záujmu o študované geografické poznatky.

Zhrnutie prínosu a možných problémov pri uplatňovaní metódy Peer instruction a hlasovacích zariadení vo výučbe

Prínos interaktívnych metód pre učiteľa:

- Aktívne zapojenie všetkých žiakov do procesu učenia.

- Obrázok 4
- Vzbudenie zvedavosti a záujmu o študovaný problém a jeho riešenie.
 - Rýchla spätná väzba.
 - Priebežné hodnotenie dosiahnutých výsledkov s možnosťou upraviť, či zmeniť program vyučovacej hodiny.
 - Okamžitá prezentácia výsledkov hlasovania.
 - Aktivizácia žiakov v kľúčových momentoch výučby a priebežné udržiavanie ich pozornosti.
 - Overená vysoká úspešnosť pri porozumení základných pojmov a princípov.

Prínos interaktívnych metód pre žiaka:

- Rozvoj osobných kompetencií v oblasti komunikácie a v materinskom jazyku (vyjadrovanie myšlienok, pocitov, faktov a názorov v diskusii k otázke).
- Preberanie osobnej zodpovednosti za proces učenia sa.
- Okamžitá informácia o vlastných pochybeniach, omyloch, či nedorozumeniach.
- Zabezpečenie spravodlivosti a anonymity pri hlasovaní.
- Aktivizácia aj slabších, či hanblivejších žiakov.
- Rozvoj kritického myslenia riešením problémov.

Faktory ovplyvňujúce efektívne vyu-

žívanie interaktívnych metód vo vyučovaní:

- Nedostatočné technické vybavenie triedy (odbornej učebne).
- Náročná príprava na vyučovanie zahrňajúca technickú (zabezpečenie funkčnosti hlasovacieho systému) aj odbornú zložku (výber učebných stratégií, kľúčových pojmov, tvorba konceptuálnych otázok, učebného programu jednotlivých blokov vyučovania a pod.).
- Rôzne typy vzájomne nekompatibilných hlasovacích zariadení a obslužných softvérov.
- Zdlhavá kontrola zariadení a systému po ukončení vyučovacieho procesu (nefunkčné, chýbajúce, poškodené zariadenia).

Literatúra

CROUCH, C. H., MAZUR, E.: Peer Instruction: Ten Years of Experience and Results, *Am. J. Phys.* 69, 9, 2001, str. 970-977.

MAZUR, E.: *Peer Instruction: A User Manual*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1997.

LUKÁČ, S. a kol.: *Využitie informačných a komunikačných technológií v predmete matematika pre stredné školy*. Učebný materiál - modul 3. Košice, pre Ústav informácií a prognóz školstva vydala Elfa, s.r.o., 2010, 294 str.

ANDERSON, L., KRATHWOHL, D., et al: *A Taxonomy for Learning, Teaching a Assessing of Educational Objectives*. Longman, New York 2001.

HANČ, J.: *Aktívne poznávanie študentov pomocou metódy Peer Instruction*. [online] Vyučovanie fyziky vo svetle nových poznatkov vedy, 2008 [cit. 2011.03.21] dostupné na internete: http://physedu.science.upjs.sk/metody/files/hanc_didfyz_2008.pdf

UŠÁKOVÁ, K. et al: *Využitie informačných a komunikačných technológií v predmete biológia pre stredné školy*. Ústav informácií a prognóz školstva, elfa, s.r.o., Košice 2010, 252 str.

Zoznam autorov

Doc. RNDr. Darina Čabalová, PhD., Katedra geotechniky, Strojnícka fakulta, STU Bratislava

Doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta prírodných vied, UKF Nitra

Tamara Faberová, Management zahradných a krajinných úprav, Mendelova univerzita, Brno, ČR

PhDr. Dana Hübelová, PhD., Ústav demografie a aplikované statistiky, Fakulta regionálneho rozvoja a mezinárodných študií, Mendelova univerzita, Brno, ČR

Prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta prírodných vied, UKF Nitra

Prof. RNDr. Vladimír Ira, CSc., Geografický ústav SAV, Bratislava

RNDr. Štefan Karolčík, PhD., Katedra didaktiky prírodných vied, psychológie a pedagogiky, Prírodovedecká fakulta, UK Bratislava

RNDr. Hilda Kramáreková, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta prírodných vied, UKF Nitra

Doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta prírodných vied, UKF Nitra

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc., Geografický ústav SAV, Bratislava

RNDr. Henrieta Mázorová PhD., Katedra didaktiky prírodných vied, psychológie a pedagogiky, Prírodovedecká fakulta, UK Bratislava

Kameň a človek

Darina Čabalová

Málokto si uvedomí, že kameň kráča ruka v ruke s človekom od jeho prvého kroku na našej Zemi. Najskôr mu pomáhal prežiť pomocou kamenných zbraní, ktorými lovil zver, ponúkol mu vhodný kameň na kresanie, aby sa vedel zohriať pri ohníku a dal mu k dispozícii kamenné jaskyne, aby sa mal kde skryť pred nepriazňou počasia. Neskôr človek zbieral úlomky a bloky kameňa a ukladal ich na seba, aby si vybudoval príbytok. Hornina sa stala stavebným kameňom. Keď sa naučil kameň opracovať do rozličných tvarov, našiel mu aj iné ako praktické uplatnenie. Vytvoril z neho čosi, čo vedelo pretlmočiť jeho pocity. Zrodila sa architektúra, a kameň bol architektonickým prvkom. Stal sa dekoračným kameňom.

Foto J. Lacika

V súčasnosti kameň predstavuje jednu z najdôležitejších surovín, ktorá sa využíva takmer v každom priemyselnom odvetví. Je základnou surovinou pre oblasť stavebnej praxe. Získava sa z neho široká škála výrobkov, ktoré možno klasifikovať do nasledovných skupín:

1. Stavebný kameň

- lomový kameň upravený (rigolový regulačný, soklový a pod.),
- lomový kameň neupravený (triedený pre priame použitie, netricený používaný na drvenie),
- kamenivo ťažené (drobné, hrubé, štrkopiesok),
- kamenivo drvené (drobné, hrubé, štrkodrvina),
- hrubo opracované kamenárske výrobky (obrubníky, kocky, kvádre atď.).

2. Dekoračný kameň

- jemne opracované kamenárske výrobky (obkladové dosky, okenné rámy, podstupnice a nástupnice schodísk a pod.),
- tesané dekoračné formy kameňa (pomníky, hlavice, portály, klenby, zábradlia, prvky vnútorného zariadenia atď.).

3. Horniny a zeminy vhodné na výrobu stavebných látok

- tehliarske suroviny,
- cementárske suroviny,
- žiaruvzdorné suroviny,
- ľahké stavebné látky,
- čadič pre petrurgické účely.

4. Zeminy ako stavebný materiál (súdržné, nesúdržné)

- pre cestné účely (do násypov, do krytov vozovky, atď.)
- pre pozemné stavby (do betónov, omietok, mált a pod.)
- pre konštrukcie pri budovaní vodných diel (do tesnacej časti hrádze, do stabilizačnej časti hrádze atď.)

Kameň ako surovina pre stavebné účely predstavuje najmasovejšie ťaženú surovinu vo svete i u nás. Možno konštatovať, že i v súčasnosti je táto surovina základným

predpokladom rozvoja modernej spoločnosti. Kameň ako stavebná surovina patrí medzi vyčerpatelne prírodné zdroje, ktoré sú neobnoviteľné. To nás zaväzuje k tomu, aby sme s touto surovinou hospodárili rozumne, aby sa kameň s vynikajúcimi vlastnosťami, ktoré ho predurčujú pre špeciálne spôsoby použitia, nepoužíval pre také účely, kde postačí kameň horšej kvality.

Kameň sa používal dlhé tisícročia v stavebníctve na zhotovovanie rôznych konštrukcií, ktoré plnili svoje praktické

Foto D. Čabalová

Využitie farebného efektu, ktorý umožňujú vlastnosti levického zlatého ónyxu, najoriginálnejšieho dekoračného kameňa Slovenska v interiéri budovy Slovenskej sporiteľne v Bratislave

Foto J. Lacika

Stonehenge v Anglicku

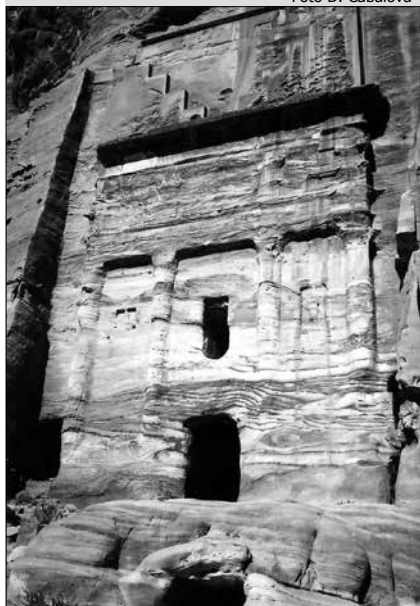
poslanie. Úlohou stavebníctva od najstarších čias bolo budovať diela, ktoré potrebovala daná spoločnosť na zaistenie svojej existencie. Až keď sa prejavila snaha pojať stavbu výtvarne, postaviť ju tak, aby vyvolávala predstavu súladu, harmónie hmôt, svetla, farieb a tvarov a aby vzbudzovala pocit krásna, aby vyvolávala príjemné duševné zážitky, až vtedy vznikla

architektúra. K dosiahnutiu týchto cieľov sa používali rôzne prostriedky. Najdôležitejší z nich je kameň, ktorý už v tomto prípade neslúži len konštrukčnému účelu, ale sleduje výtvarné zámery. Odkedy človek začal používať kameň na vyjadrenie svojich estetických pocitov a etického cítenia, pribudlo k požiadavke na jeho kvalitu aj hodnotenie výrazovej stránky kameňa.

Z toho vyplývajúce ekonomické aspekty boli a sú ďalším dôležitým faktorom pri využívaní kameňa v architektúre.

Vďaka svojim vlastnostiam, kameň pretrváva veky a dokumentuje dodnes na mnohých stavebných dielach a kamenných komplexoch tisícročnú kultúru historických hodnôt. Prírodný kameň sa vďaka svojim vlastnostiam prispôbil požiadavkám každej dobovej architektúry od najstarších čias, a je v súlade i s trendom a požiadavkami súčasnej modernej architektúry.

Foto D. Čabalová

Hodvábná alebo tiež Dúhová hrobka v skalnom meste Petra v Jordánsku dostala názvy podľa neuveriteľnej farebnej kombinácie krásy a nežnosti pieskovca, v ktorom bola vyhlbená.

Vzájomné silné väzby medzi človekom a kameňom možno najvýstižnejšie charakterizovať vo vzťahu „kameň v architektúre“. Prírodný kameň, táto mnohotvárná hmota, sa stala pre svoje výnimočné vlastnosti, ako aj hojnosť výskytu najčastejšie používaným materiálom pri dotváraní architektonickej kompozície objektov, od momentu vzniku architektúry až do súčasnosti. Kameň má také výrazové a úžitkové vlastnosti, ktoré priam predurčujú jeho použitie pre sledované účely. Sú to najmä tieto vlastnosti:

- značná odolnosť, trvanlivosť a z toho vyplývajúce ekonomické aspekty,
- vynikajúca a doposiaľ nedocenená tvarovateľnosť,
- ušľachtilosť, estetika a krása vzhľadu,
- široká farebná škála.

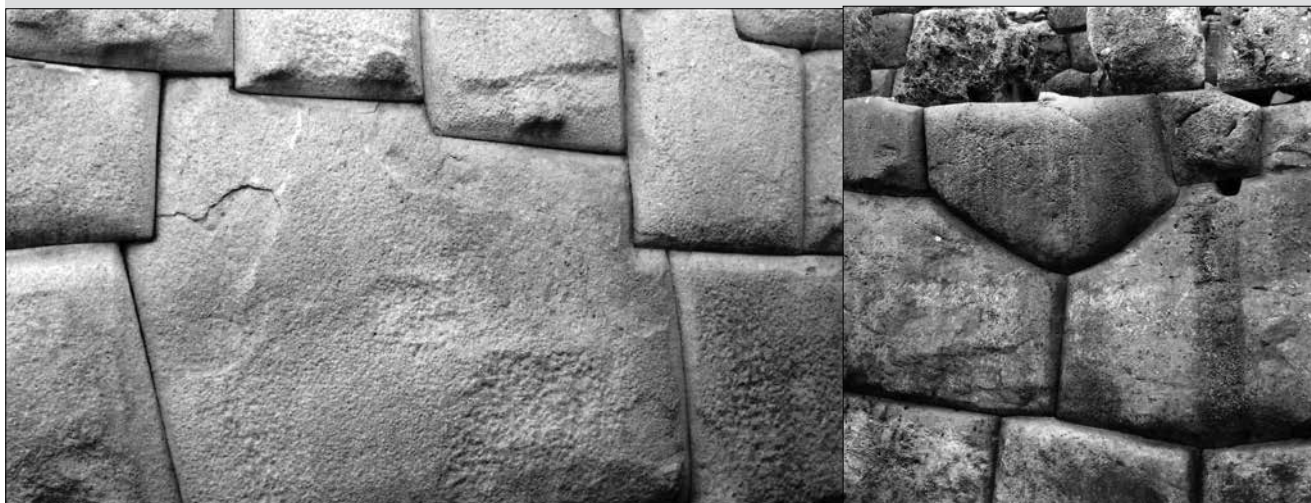
Ak bol kameň vhodne vybratý z hľadiska účelu jeho použitia, nevyžadoval si žiadne náklady na údržbu. K rekonštrukčným prácam na kamenárskych dielach, resp. výrobkoch, dochádza na rozdiel od iných materiálov, v časových reláciách stáročí.

Foto D. Čabalová

Detail skaly Hodvábnaj hrobky

Foto D. Čabalová

Na obrázkoch je charakteristický spôsob ukladania blokov technikou ashar, používaný starými Inkami v múroch pevnosti Sacsayhuaman pri Cuzco v Peru. Zazubenie graanitových blokov bolo zároveň účinným opatrením proti zemetraseniu.

Už v prehistorickej dobe, ktorá predstavuje najdlhší úsek vývoja ľudskej spoločnosti, možno sledovať vzájomnú silnú väzbu človeka a kameňa. Táto prerástla zo základných funkcií (napr. kamenné zbrane, kresadlá, stavebné kamene a pod.) postupne do „architektonických“. Až na stavbách, ktoré označujeme ako megalitické, z kameňa zhotovené, môžeme pozorovať vedľa konštrukčných už aj výtvarné princípy, ktoré sa stali základom pre architektonickú tvorbu neskorších období. Megalitické stavby sa budovali v rôznych dobách takmer na všetkých kontinentoch a patria k najpôsobivejším pamiatkam dávnej minulosti. Názov megalitický (*megas* - veľký, *lithos* - kameň) vyplýva z neobvykle veľkých rozmerov použitých kameňov. Veľkosť blokov mala potvrdiť ideovú závažnosť a spoločenskú dôležitosť týchto stavieb. Možno stanoviť vývojový rad zhotovených megalitov (menhir, dolmen, demidolmen, trilít), ktorý končí budovaním kromlechov (kamenné kruhy zhotovené z megalitov). Tieto už predstavujú monumentálne stavby, ktoré boli budované so zámerom vzbudiť výtvarný dojem. Najznámejšou stavbou tohto typu v Európe je kromlech Stonehenge v Anglicku (na Britských ostrovoch sa identifikovalo viac ako 1 000 takýchto pravekých kamenných kruhov, zachovaných v rôznom stave). Tento príklad pravekej kamennej architektúry nie je však najstarší. Všeobecne je málo známa skutočnosť, že najstaršie megalitické komplexy sveta sa identifikovali na ostrovoch Malta a Gozo v Stredozemnom mori. Tu sa nachádzajú unikátne a tajomné chrámy z doby kamennej, staršie ako egyptské pyramídy. Obdobie ich výstavby sa datuje do rokov 4400 - 2500 pred n. l. Sú to najstaršie zachované, s jednoduchými nástrojmi ľudskou rukou vytvorené

veľkolepé kamenné diela v ľudských dejinách. Šokujúca je skutočnosť, že už na týchto najstarších objektoch, na rozdiel od vekovo mladších kromlechov, nachádzame prvýkrát dekoratívne opracovanie kameňa (vápenc) vo forme vytesaných špirál, dierkovaného reliéfu alebo palmových vetvičiek.

Zo starovekých kamenných architektur je „najčítanejšie“ použitie kameňa v Egypte. V tejto krajine prišlo k nezvyčajnej symbióze troch skutočností. Nevyčerpatelné množstvo zásob veľmi kvalitných surovín kameňa spôsobilo vďaka bohatstvu a priazni egyptských kráľov vznik a uplatnenie obrovského umeleckého potenciálu egyptských kamenárov, sochárov a architektov. Tretia skutočnosť je v dejinách ľudstva neobvyklá. Egyptčania boli neobyčajne

„písavým“ národom. Hieroglyfy pokrývali všetky plochy kamenárskych diel bez ohľadu na ich veľkosť. Tieto kamenné popísané plochy však boli pre človeka dlho nečitateľné - nemé. Nikto nevedel čítať hieroglyfy. Bol to opäť husto popísaný kameň, tvrdý čadič (rosettská doska, na ktorej bol vyrytý text v hieroglyfoch, démotickom aj gréckom jazyku), ktorý umožnil J. F. Champollionovi rozlúštiť hieroglyfy. Vzkriesil tak mŕtvu a zabudnutú reč staviteľov pyramíd a odhalil tak celú postupnosť dejín Egypta opísanú na kamenných stenách chrámov, na sochách, na stĺpoch, na kamenných stélach, na kamenných stenách vo vnútri pyramíd a pod. Egypt predstavuje šlabikár kameňa, takmer učebnicu, ktorá nám vysvetľuje úžasnú výposednú hodnotu kameňa v živote človeka.

Foto J. Lacika

Kamenná architektúra gréckych Delf

Najstaršia kamenná architektúra Číny je spätá s gigantickými dielami, ako sú napríklad Veľký čínsky múr, skalné chrámové komplexy a pod. Napríklad skalný chrámový komplex Mo-kaio, ktorý sa začal hĺbiť do skál v roku 336 n. l. vytvára 700 jaskynných chrámov vytesaných do strmých svahov hôr pri Tun-chuangu. V nich sa nachádza viac ako 3 000 sôch a množstvo fresiek a kamenných reliéfov. Z hľadiska použitia kameňa je umelecky ešte cennejší skalný chrámový komplex Lung - men (Dračia brána). Chrámové jaskyne boli v skalných stenách vytesané tak blízko pri sebe, že skalné masívy pripomínajú obrovský úľ. Súbor sochárskych diel, ktoré sa tu nachádzajú z obdobia mnohých dynastií, patrí k najcennejším v Číne. Zachovaná pozoruhodná ukážka kaligrafie na najstarších kamenných stélach tohto chrámového komplexu sa považuje za čínsky národný poklad.

Najvýznamnejším architektonickým útvarom najstarších čias na území Indie a Indonézie boli stúpy, ktoré predstavujú najstaršie budhistické monumenty. Sú to voľnostojace stavby, ktoré boli postupne stále náročnejšie architektonicky a sochársky zdobené. Jednou z najzachovalejších je Veľká stúpa v Sání v Indii. Pri šírení budhistických tradícií po JV Ázii stúpa dosiahla vrchol budhistickej symboliky pretlmočenej kameňom v podobe najväčšej stúpy Borobudur, vybudovanej na Jáve. Má obdivuhodné rozmery a predstavuje najväčšie nahromadenie opracovaného kameňa na južnej pologuli (1,6 miliónov kvádrov sopečného andezitu).

V predkolumbovskej Amerike má z hľadiska použitia kameňa v architektúre dávnych civilizácií najväčší význam lokalita Tiahuanaco (Tiwanaku). Toto mesto je pozostatkom prvej mestskej aglomerácie najstaršej civilizácie v Južnej Amerike, ktorá sa našla doposiaľ v Andách. Bolo vybudované vo výške 3 850 m n. m., na území dnešnej Bolívie. Patrí k najtajomnejším miestam na Zemi. Ruiny mesta sú pozostatkom existencie neznámej kultúry. Zo zachovaných ruín sú najcennejšie objekty Brány Slnka a chrámového komplexu Kalasasaya. Podľa doterajšieho výskumu predstavujú tieto dva objekty slnečné observatórium dávnej, veľmi vyspelej civilizácie prehistorického veku. V súčasnosti sa vedú spory o veku lokality Tiahuanaco. Pravdepodobne sa jedná o jednu z najstarších civilizácií na svete. Nezvykle intenzívne porušenie povrchu tvrdých andezitových blokov Brány Slnka taktiež potvrdzujú mimoriadne dlhé obdobie, počas ktorého bola vystavená zvetrávaniu. Na tradície tiahuanackej kamennej architektúry dôstojne nadväzujú Inkovia, ktorí priviedli kamenárske majstrovstvo na samý vrchol. Možno sa o tom presvedčiť na lokalitách v Peru

(Cuzco, Machu Picchu, Ollantaytambo atď.). Pri práci s kameňom sa stali majstrami techniky, nazývanej Ashar. Ide o veľmi presné spájanie menších ako aj mohutných megalitických blokov kameňa bez použitia spojiva, pričom opracované bloky nemali pravouhlý tvar. Zárezy vytesávané do blokov a zhotovované výstupky umožňovali presné zasunutie jedného bloku do druhého. Budovali polygonálne múry. Docielila sa tak nielen väčšia stabilita domov, ale aj ochrana voči častým zemetraseniam v tejto oblasti. Presnosť opracovania blokov na domoch a múroch vzbudzuje údiv. Kamenné kvádre do seba zapadajú s neuveriteľnou presnosťou a neumožňujú vsunúť medzi bloky ani list papiera. Výraznú spätosť kameňa a človeka možno demonštrovať aj na kamennej architektúre v oblasti Strednej Ameriky, na dnešnom území Mexika, Belize, Hondurasu a Guatemaly. Najmä v Mexiku nachádzame množstvo cenných kamenných pamiatok jednotlivých mezoamerických kultúr (olméckej, kultúry Zapotékov, Mayov, Toltékov a Aztékov), v podobe pyramíd, chrámov, sôch, reliéfov a pod., ktoré sa vyznačujú svojimi architektonickými prvkami.

Oveľa bližšie pre pochopenie funkcie kameňa v starovekej architektúre predstavujú územia, kde sa vyvinulo antické umenie Grécka a Ríma. Na rozdiel od doposiaľ opisovaných kamenných architektur, ktoré sa vyznačovali predovšetkým monumentálnosťou budovaných diel a používaním blokov veľkých rozmerov, v antickom Grécku sme svedkami postupného vývoja použitých foriem kameňa v architektúre. Veľké bloky sa postupne nahrádzajú menšími

formami kameňa. V Grécku sa postupne vyvíjajú charakteristické architektonické slohy, ktoré umožňuje vyjadriť kameň - od najjednoduchšieho dórskeho, cez tvarovo dekoratívnejší iónsky, až po najdekoratívnejší sloh korintský. V období neskorého obdobia gréckej kultúry (helenizmus, 330 - 33 pred n. l.) z bohatstva spoločnosti vyplynula nová úloha pre kameň v architektúre. Súvisela so skutočnosťou, že umenie, vrátane architektúry v tomto období plnilo nové požiadavky, súvisiace s honosnosťou, pompéznosťou, dekoratívnosťou. Kameň ako vždy poslušne slúžil v rukách človeka. Preto dnes vieme „prečítať“ prostredníctvom kameňa tieto nové tendencie v architektúre, ktoré vznikli v helénskom období.

Územie starovekého Grécka sa koncom 1. st. pred n. l. dostalo pod nadvládu Ríma. Rimania využili poznatky dvoch vyspelých porobených kultúr. Nadviazali na etruské staviteľstvo a grécku architektúru. Rímska architektúra sa prejavila kolosálnym rozmerom stavieb. Ako sa ríša násilím, vojnami alebo dobrovoľne rozrastala do podoby najväčšej ríše staroveku, tak rímska architektúra sa stávala okázalým prejavom moci rímskeho impéria vo všetkých západných aj východných provinciách. Preto nachádzame charakteristické rímske stavby ako sú baziliky, chrámy, paláce, kúpele, divadlá, triumfálne oblúky, akvadukty a pod., v rôznych krajinách na viacerých kontinentoch (Egypt, Jordánsko, Turecko, Španielsko, Francúzsko, Nemecko atď.). Obrovská spotreba kameňa bola pokrytá množstvom kameňolomov, ktoré sa nachádzali v tejto najväčšej starovekej rímskej ríši. Koncom 4. st. n. l. sa triešti

Foto J. Lacika

Pieskovce boli základnou surovinou pri budovaní východoslovenskej gotiky a renesancie. Komplex budov kostola sv. Jakuba, zvonice a radnice v Levoči. Všetky architektonické prvky na objektoch sú zhotovené z tejto tvárnej horniny.

Foto D. Čabalová

Foto D. Čabalová

Foto J. Lacika

Postupná obnova Hainovho domu a susedného patricijského domu v historickom centre Levoče sa realizovala tak, aby sa zachovala ich pôvodná architektúra.

tento kolos na Západorímsku ríšu (ktorá sa rozpadá) a na východnú Byzantskú ríšu (v ktorej sa stáva prevládajúcim materiálom tehla a malta. Funkciou kameňa bola len dekoratívnosť - zhotovovali sa najmä geometrické inkrustácie a mozaikové podlahy, pri ktorých sa využila farebnosť kameňa).

Na územiach západnej a strednej Európy sa líši stredovek od staroveku svojráznou architektúrou, nezávislou od antickej. Kameň sa opracovával už do podstatne menších kvádrov, čo umožnilo bezproblémovú dopravu z kameňolomu alebo kamenárskych dielní. Románska architektúra vyjadrená pomocou kameňa, nedokázala stmeliť jednotlivé prvky do takej jednoty výrazu, ako sa to podarilo v období gotiky. Až gotika ukázala v plnom rozsahu a demonštratívne úžasnú rôznorodosť možností tvarovania kameňa. Zhotovovali sa charakteristické dekoratívne prvky ako sú kamenné kružby a ružice, kraby, fialy, chrlice, vežičky a pod. Vrcholné diela gotickej architektúry predstavujú monumentálne, vysoké katedrály, ktoré dostali výstižný názov „symfónia z kameňa“. Zhotovovaním kamennej rebrovej klenby a vysokých stien v týchto stavbách sa dosiahlo ich vyľahčenie. Priestor triumfoval nad ťarchou kameňa. Okrem dekoratívnosti sa naďalej kameň uplatňuje v konštrukciách stavieb. V porovnaní s predchádzajúcou románskou architektúrou, ale i nasledujúcou architektúrou renesancie sa v období gotiky ako jedinom, vytvorilo neobyčajne osobité architektonické tvaroslovie a nové ponímanie priestoru vo vzťahu k hmote. Umožnila to nová stavebná technika, ktorej základom sa stalo budovanie rebrovej klenby. Skeletové stavby a ich dôležitá súčasť, rebrová kamenná klenba, tvoria podstatu gotickej stavebnej tvorby. Rebrové klenby zhotovovali kamenárski majstri z kamenných klenákov. Prvé klenby tohto typu sa vybudovali vo Francúzsku a boli zhotovené z jemnozrnného vápenca. Kameň použitý v období gotiky sa stal neopakovateľným dokladom významu kameňa pre architektúru.

V novodobých architektúrach rokoka, baroka, klasicizmu a empíru sa kameň používal prevažne v interiéroch. V období po 2. svetovej vojne vznikali nové konštrukčné systémy, ktoré umožnili maximálne zmechanizovanie výstavby v stavebnej praxi. Táto skutočnosť bola v rozpore s možnosťou použitia výrobné individuálnych materiálov, akým je kameň. Z uvedených dôvodov bol kameň ako architektonický prvok vytláčaný zo

stavebnej praxe. Pri zhotovovaní fasád sa prejavili snahy nahradiť kameň umelými materiálmi – plastmi. Po nástupe plastov do výstavby možno konštatovať, že si nevytvorili vlastnú estetickú tradíciu a čo je dôležité, vyžadujú neustále drahé rekonštrukčné práce. Koncom 20. st. ako i v súčasnosti sme svedkami skutočnosti, že v kontraste s pretechnizovaným životom možno badať návrat k prírode, únik od všetkého umelého. Preto sme už dlhodobo svedkami opätovného nástupu kameňa ako dôležitého materiálu, ktorý dotvára architektonickú kompozíciu stavieb. Prírodný kameň má výrazové a úžitkové vlastnosti, ktoré sú v súlade aj s najmodernejším poňatím architektúry. Nemusia to byť len klasické formy použitia, na ktoré sme zvyknutí z minulosti, ale aj také výrazové formy kameňa, ktoré zdôrazňujú ľahkosť, jednoduchosť, smelosť a eleganciu línií. Doposiaľ možno konštatovať niekoľko spôsobov hľadania a získavania nových výrazových foriem kameňa, ktoré pomáhajú dotvoriť architektonickú kompozíciu stavieb z hľadiska požiadaviek súčasnej architektúry. Sú to napríklad: netradičné metódy opracovania kameňa, výber a použitie netradičných typov kameňa, výroba umelo konglomerovaných kameňov a pod.

Výskumom odhalená hlavica pôvodnej architektúry Hainovho domu

Pri hodnotení úlohy kameňa v architektúre je potrebné na záver zdôrazniť, že najmä vďaka kameňu a jeho trvanlivosti, ušľachtilosti a tvarovateľnosti, môžeme študovať a vieme charakterizovať architektúru rôznych krajín, na rôznych kontinentoch, od najstarších čias až po modernú architektúru súčasnosti.

Žiaľ, na našich školách nie sú vytvorené také podmienky, v rámci ktorých by získali žiaci komplexný pohľad na úlohu akú zohral a stále zohráva kameň v živote človeka. Akú úžasnú hodnotu má pre náš život. V tomto smere môžu zohrať dôležitú úlohu učelia.

V rôznych dobách, v rámci rôznych kultúr z ktorých už mnohé neexistujú, vznikla kamenná architektúra, ktorá sa stala pamätníkom, predstavujúcim záznam tvorivého úsilia človeka danej doby. Pomáha čítať históriu ľudstva. Každá zachovaná stavebná i architektonická pamiatka je nielen dokladom technickej a tvorivej činnosti ľudí danej doby, ale aj podkladom, z ktorého možno často vyčítať údaje o výrobnej a kultúrnej vyspelosti staviteľov, o organizácii danej spoločnosti, o myšlienkovom svete a osudoch tvorcov.

Literatúra

ČABALOVÁ, D.: Využívanie hornín Slovenska pre dekoračné účely. *Zbor. VIII. z vedec. konferencie VÚT*, Brno 1979, zv. B-85, str. 97 – 102.

ČABALOVÁ, D.: Pieskovce východného Slovenska z hľadiska ich použitia pre dekoračné účely. *Acta Polytechnica*. ČTUT 13 (I, 1). Praha 1987, str. 101-111.

KUKAL, Z., MALINA, J., MALINOVA, R., TESAŘOVA, H.: *Člověk a kámen*. Nakl. Čsl. Akad. Věd, Praha 1989, 322 s.

SYROVÝ, P.: *Dobrodružství architektury*. Vyd. ABF a. s., Naklad. ARCH, Praha 1999, 355 str.

Odišiel

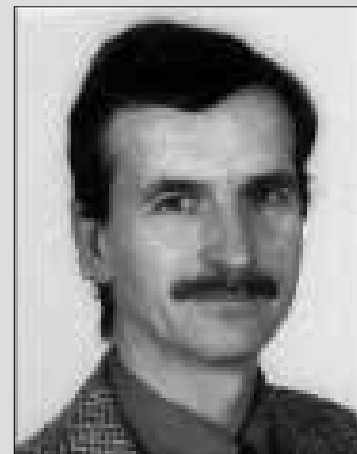
profesor RNDr. Vladimír Drgoňa, CSc.

Dňa 18. októbra 2010 sa pretrhla niť života popredného slovenského geografa prof. RNDr. Vladimíra Drgoňa, CSc.. Srdce nášho kolegu a priateľa dotklo v pomerne mladom veku 55 rokov. Choroba ho zasiahla v rozkvetení jeho tvorivých pracovných síl.

Profesor Vladimír Drgoňa sa narodil 16. mája 1955 v Zlatých Moravciach. Po maturite v roku 1975 na Gymnázium Janka Kráľa v Zlatých Moravciach absolvoval štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktorú v roku 1979 ukončil v odbore Fyzická a regionálna geografia. V rokoch 1979 až 1983 bol na študijnom pobyte na Geografickom ústave SAV v Bratislave, neskôr v rokoch 1983 až 1991 pracoval ako odborný pracovník v oblasti životného prostredia v Stavoprojekte Nitra. Medzitým v roku 1981 získal titul RNDr. v odbore Geografia a kartografia a v roku 1989 vedeckú hodnosť kandidáta geografických vied v odbore Regionálna geografia. Obhájil prácou s názvom Regionálne štruktúry životného prostredia Hornonitrianskej

sídelno-regionálnej aglomerácie. Od roku 1991 začal ako odborný asistent pracovať na Katedre geografie Pedagogickej fakulty, v roku 1992 sa stal jej vedúcim. V rokoch 1996 až 1999 bol prorektorom Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre pre vedecko-výskumnú činnosť. V roku 1995 na Pedagogickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne obhájil habilitačnú prácu s názvom Environmentálne predpoklady regionálneho rozvoja: geografické prístupy a získal vedecko-pedagogický titul docent v odbore Regionálna geografia. V roku 2004 absolvoval inauguračné pokračovanie v odbore Environmentalistika a získal vedecko-pedagogický titul profesor. Na pracovisku pôsobil do roku 2007.

Svoj vedecký výskum orientoval najmä na zmeny regionálnych štruktúr Slovenska a na aplikáciu geografických prístupov v oblasti životného prostredia. Jeho publikačná činnosť bola veľmi rozsiahla, často publikoval aj v spoluautorstve. Napísal niekoľko kníh, desiatky vedeckých štúdií, odborných prác, výskumných správ,

recenzií a odborných posudkov. Významne sa zapájal do aplikačných aktivít. Absolvoval viacero študijných a prednáškových pobytov v zahraničí, napr. v Rakúsku, Kanade a USA.

Na Fakulte prírodných vied UKF v Nitre bol spolugarantom magisterského študijného programu Učiteľstvo akademických predmetov – geografia a garantom magisterského študijného programu Geografia v regionálnom rozvoji. Bol aj školiteľom viacerých doktorandských študijných programov – Environmentalistika (FPV UKF), Fyzická geografia a geoekológia (PriF UK v Bratislave) a Teória vyučovania geografie (UMB v Banskej Bystrici).

Pozoruhodné boli aj jeho aktivity v oblasti organizovania domácich a zahraničných konferencií, bol editorom časopisov Geografické informácie a Geografické štúdie (FPV UKF), členom redakčnej rady časopisu Geografie (MU Brno). Jeho aktivita sa prejavovala aj vo Výkonnom výbore Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV, v Slovenskom národnom geografickom komitáte, bol členom Slovenskej ekologickej spoločnosti pri SAV. Slovensko zastupoval ako člen výboru Stálej konferencie európskych asociácií učiteľov geografie EUROGEO v Utrechte (Holandsko). V rokoch 1992 až 1996 pôsobil ako regionálny korešpondent dvoch komisií Medzinárodnej geografickej únie IGU. Za

svoju bohatú tvorivú činnosť bol viackrát ocenený. Bol nositeľom viacerých ocenení a vyznamenaní v akademickej i v aplikačnej oblasti. Naposledy mu bola udelená v roku 2009 Pamätná medaila dekana FPV UKF v Nitre pri príležitosti 50. výročia vzniku UKF v Nitre.

Hodnotiť život a dielo človeka, kolegu a priateľa, ktorého sme stretávali na pracovisku každý deň, je ťažké, lebo nás tomu vedie smutná udalosť. Profesora Vladimíra Drgoňu sme poznali ako človeka, ktorý bol prívetivý, ústretový a priateľský nielen ku svojim kolegom ale i študentom, ktorých stovky vchoval počas svojej pätnásťročnej pedagogickej činnosti. Dokázal podať

pomocnú ruku, poradiť, pomôcť, bol ochotný vždy položiť ruku k dielu, pracovať nad rámec pracovného času. Na našej Katedre geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF predstavoval istotu, spolupatričnosť a kolegiálnu, bol tu pre nás. Zachováme si ho takého, akého sme ho poznali počas života, ktorý ešte mohol pokračovať ďalej, avšak ktorý ustal a vytvoril prázdne miesto po človeku, ktorý chýba.

Budeme na neho spomínať s úctou, uznaním a s vďakou.

Češť jeho pamiatke!

Alena Dubcová, Hilda Kramáreková

Smútime za Ankou Greškovou

Vo štvrtok 15. apríla 2010 zomrela popredná slovenská geografa RNDr. Anna Grešková, CSc., prehrala ťažký boj so zákernou chorobou. Rodina, priatelia a kolegovia sa s ňou rozlúčili 21. apríla v bratislavskom krematóriu.

Doktorka Anka Grešková, rodená Velebová, sa narodila 26. februára 1955 v Bratislave. V hlavnom meste absolvovala základnú školu aj strednú všeobecnovzdelávaciu školu, v roku 1973 nastúpila na štúdium geografie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa neskôr špecializovala na fyzickú geografiu. Štúdium úspešne zavŕšila v roku 1987, už vo svojej diplomovej práci s názvom Režim podzemných vôd Žitného ostrova si vytýčila oblasť výskumu v rámci fyzickej geografie, v ktorej potom pôsobila počas celú svoju profesionálnu kariéru. Vyprofilovala sa z nej jedna z najvýznamnejších slovenských odborníčok v oblasti hydrológie, hydrografie a fluvialnej geomorfológie. Ako čerstvá absolventka vysokej školy nastúpila na internú vedeckú aspirantúru v Geografickom ústave SAV a tomuto vedeckému pracovisku zostala verná až do svojej predčasnej smrti. V roku 1980 jej po obhájení rigorózneho práce s názvom Metódy výskumu podzemných vôd a ich význam pre poznanie režimu podzemných vôd Žitného ostrova udelili titul RNDr. V roku 1981 sa stala vedeckým asistentom Geografického ústavu SAV. V roku 1985 jej po obhajobe dizertačnej práce s názvom Zákonitosti režimu hladiny podzemnej vody v krajinnom systéme južnej časti Východoslovenskej nížiny na domovskom pracovisku udelili vedeckú hodnosť CSc. – kandidát geografických vied. V roku 2006

sa doktorka Grešková stala zástupkyňou riaditeľa Geografického ústavu SAV. Venovala nevšednú starostlivosť rozvoju a zlepšovaniu odbornej a metodologickej práce mladých geografov na pracovisku. Ako výkonná redaktorka Geografického časopisu prispievala svojimi skúsenosťami, svedomitou a rozhladenosťou k modernizácii a skvalitneniu tohto najvýznamnejšieho slovenského geografického periodika.

Počas pôsobenia na Geografickom ústave SAV sa doktorka Anka Grešková podieľala na vytvorení siete malých povodí SR a tvorbe databázy ich fyzicko-geografických charakteristík, na hydrogeografickej regionalizácii, venovala sa aj výskumu hrozby príválových povodní, identifikácii rizikových oblastí a rizikových faktorov vzniku povodní, morfolologickej odozve povodní, využitiu GIS a historických máp pre poznanie vývoja morfológie riečnych korýt a nív, ako aj eko-hydro-morfológickým aspektom hodnotenia stavu riečnych systémov. V ostatných rokoch sa špecializovala na prieskum a hodnotenie morfológie riečnych korýt a nív, na fluvialnomorfologické procesy, dynamiku a vývoj morfológie riečnych systémov, ich revitalizáciu a trvaloudržateľný manažment. Viaceré vedecké úspechy dosiahla v spolupráci s kolegom dr. Milanom Lehotským. Okrem vedeckej práce s ním viedla program magisterského štúdia na Prírodovedeckej fakulte UK – výberový predmet Fluvialne geosystémy a ich manažment pre študentov a zapojila sa aj do vedenia magisterských a bakalárskych prác. Bola úspešnou riešiteľkou mnohých domácich aj medzinárodných vedeckých projektov základného aj aplikovaného výskumu.

Svoje bohaté vedecko-výskumné vedomosti a skúsenosti odovzdávala adeptom vedy aj v rámci výučby v doktorandskom študijnom programe, prednášala predmet s názvom Správanie, zmeny a manažment riečnych geosystémov. Bola aktívnou členkou vedeckých organizácií (Slovenská geografická spoločnosť, Asociácia slovenských geomorfológov a Slovenská asociácia pre krajinnú ekológiu IALE-SK).

Rozsah vedeckých aktivít doktorky Anky Greškovej je bohatý. Je autorkou viac ako 100 pôvodných vedeckých prác a spoluautorkou *Hydromorfologického slovníka – slovensko-anglického výkladového slovníka hydromorfologických termínov a monografie Small basins of Slovakia and their physical characteristics*.

Odišla vzácna, múdra, pracovitá a statočná žena. Odišla žena, ktorá veľmi milovala svoje deti, prírodné krásy a kultúrne dedičstvo svojej krajiny.

Češť jej pamiatke

Vladimír Ira, Ján Lacika

V roku 2010 sa uskutočnil 9. ročník študentskej súťaže O najlepšiu esej na tému: Udržateľný spôsob života, do ktorej sa zapojili študenti slovenských a českých vysokých škôl. Čitateľom ponúkame víťaznú esej Tamary Faberovej z Mendelovej univerzity v Brne.

Bud' se naučíme krajinariť včas, alebo budeme mať problém

Tamara Faberová

PART I. – úvod

Človek je opravdu svérázný tvor. Kdysi dávno lovil a sbíral, pak poměrně nedávno si začal pěstovat jídlo za domem, aby si to zjednodušil. Zemědělská revoluce! Na krajině to bylo poznat. V rámci usnadňování vymyslel šikovné stroje, aby měl čas i na další činnosti, než je pouhé shánění potravin. Za pár let se mohla podstatná část populace přestěhovat do továren a trávit čas tam. Průmyslová revoluce! Na krajině to bylo poznat. Vývoj se nedá zastavit a dorazily počítače. Sbalili jsme si věci z výrobních hal a šli do kanceláří spisovat důležité dokumenty, abychom učinili náš svět lepším. Po skončení náročné pracovní doby vyjdeme ven a jdeme, tedy spíše jedeme, domů. Díváme se na okolní svět z okna, myslíme si: „Měl/měla bych konečně vyjít na procházku, potřebuji si vyčistit hlavu!“, ale něco nás zdržuje. Venku to většinou vypadá dost zvláštně. Bud' je moc zima, nebo je moc vedro, bud' je tam moc lidí, nebo nikdo, abychom se dostali na hezčí místo, museli bychom jít dlouho kolem aut, a to se nám nechce – většina pohyblivých jedinců se tedy raději zavře do posilovny, jde do hospody nebo v nejlepším případě do parku. Na krajině je to, jak jinak, poznat. Prostor kolem nás nám nastavuje zrcadlo o nás samotných.

Proč je vlastně tak důležité, jak vypadá okolní krajina? Přímé pouto „potravinové závislosti“ na nejbližším prostředí je přerušeno, i když je diskutabilní, na jak dlouho. Pouta jemnějšího druhu jako touha po harmonii ale přetrvávají. Něco nám v našem světě dostatek pořád chybí. Hledáme krásu a mír, ale dobrat se k nim je těžké. Naše představy o ideálním stavu světa, který by byl podoben arkadskému ráji, alespoň sepíšeme na papír a dlouho se o nich bavíme. Není to špatné, ale je to pořád málo.

PART II. – vývoj

Současná generace nemá už vlastní zkušenost s hladem. Hlad byl vždy velmi pádným důvodem, proč člověk ovlivňoval krajinu, v níž žil. Posledních 100 let (s výjimkou obou světových válek) je v Evropě potravin dostatek. Celá populace

má jen velmi málo zpětných vazeb vztahujících se ke krajině jako primárnímu předpokladu své fyzické existence, ke krajině jako zdroji obživy. V dnešní době máme „internetové klapky na očích“, projíždíme kolem polí, ale naprosto s nimi nemáme spjat pocit ohromné důležitosti pro náš život. Žijeme ve vazbě: mám hlad – jdu do obchodu. Lidé se po celé generace modlili za dobrou úrodu či lov a příznivé podmínky, a doufali, že budou mít co jíst. Mý máme ve spleti zemědělských dotačních titulů potíže vnímat realitu, víc řešíme dotace než dostatek deště. Jsme vnitřně odtrženi od místa, kde prodléváme. A ještě se divíme, že máme problém s vlastní identitou.

A přeci – možná, že v sobě máme zakódovaný pocit krajiny, která má předpoklady nás uživit, pokud už ne trvale udržitelně, tak alespoň krajiny dostatečně životodárné po několik generací. (Ostatně měřítko lidského „trvale“ by bylo zajímavé zkoumat – je ohraničeno případnou další dobou ledovou nebo až se výkon Slunce zvýší natolik, že pro současně formy života bude Země neobyvatelná? Nikdo si netroufá odhadnout, jak přesně bude naše planeta vypadat za 100 let, natož za 500, a to je z pohledu historie lidské rasy docela krátká doba!)

Ideální krajinu by si (nejen) neolitický zemědělec na našem území mohl představovat asi jako pole na úrodné půdě + pastviny na půdě méně úrodné + les na zbytku území, uspořádané tak, aby do žádné z ploch nebylo příliš daleko. Ovocné stromy a keře pro zvěř jsou vítané. Primitivní logika – a de facto evropská kulturní krajina. Všechny tři složky land use (tři nožky trojnožky) mají význam, dají se přirovnat k třem „záchranným potravinovým pásům“. Pole dávají jídlo v úrodných letech s dostatkem srážek. Pastviny jsou pro dobytek, který je rezervou pro méně hojná léta. Les v blízkosti člověka, ona pseudodivoká příroda, je nejen zdroj dřeva, ale hlavně místo divokých rostlin a zvířat, na které se dá obrátit v případě nejvyšší nouze. Když bylo nejhůř, když umřelo všechno ostatní, divoká příroda vydržela. Čím pestřejší svět, tím lépe, tím větší jsou šance, že při změně klimatických, politických nebo jiných podmínek nám

zbuďe něco k snědku. Obsáhle to popisuje Brian Fagan v knize *The Long Summer* (2005). Příběh starých civilizací v područí měnícího se klimatu. Po přečtení jsem dostala docela strach. Asi by nebylo marné pořídít si aspoň pytel zrní, pro všechny případy. Co se týká krajiny, Fagan více méně předpokládá, že divoce rostoucí rostliny a zvířata snesou větší extrémy než citlivé kultivované plodiny a živočichové. Biodiverzitu a pestrou krajinu bychom měli uchovat především kvůli nám samým. Pokud se o pestrost nestaráme, řežeme si pod sebou větev.

Pro lepší pochopení souvislostí si můžeme shrnout několik prostých faktů:

1. jsme na svém životním prostředí – na své krajině – závislí, ať chceme nebo ne, ať to vnímáme nebo ne;
2. v dlouhodobé historii docházelo opakovaně ke změně přírodních podmínek a v budoucnu tomu nebude jinak;
3. pokud lidé nebyli schopni včas se přizpůsobit, jejich utrpení bylo neodvratitelné.

Vyvstává zásadní otázka: můžeme ovlivnit své prostředí tak, aby jsme přežili příští změnu? Podle hlasů mnoha odborníků je možné usuzovat, že změna probíhá už delší dobu, ale naše reakce nejsou nejrychlejší.

Měli bychom posunout naši správu krajiny o krok vpřed. Po počítačové revoluci je, zdá se, opět čas na nějakou „krajinnou“ inovaci. A měla by být ekologicky funkční, ne pouze postmodernistická reminiscence starých časů, umělé setrvávání v historii. Možností, jak rozvinout potenciál našich krajin a zároveň posílit vlivavost obyvatel vůči svému prostředí, je mnoho. Lidé musí začít spatřovat pravou hodnotu věcí, jakými jsou zdravá voda, vzduch, čisté potraviny a energie, ale i prostor a čas – všeho začíná být nedostatek, co je vzácné, má nejlepší předpoklady stát se chráněným a váženým. Čeho si člověk váží, to vždy přirozeně chrání. Naštěstí tento proces už v Evropě probíhá, dal by se přirovnat k pozvolnému probouzení. Lidé by měli poznat, že jejich život může mít smysl, že dokáží prostředí kolem sebe obohacovat, pokud jen budou chtít. Navíc je to může i bavit, protože při tom mohou uplatnit svoji kreativitu!

Samozřejmým předpokladem ovlivňování je důkladné poznání, porozumění své krajině. Víme o svém světě dost? Můžeme pominout fakt, že často nejsme schopni vyznat se sami v sobě. Pokud bychom znali přesně

způsoby chování systémů vzduch, voda, půda, toků tepla a prvků, jejich součinnost a také, jak je ovlivňuje interakce s živými tvory, a dokázali se podle toho řídit, byli bychom o velký kus napřed. Možná už víme o dost víc, než vědomě používáme, staré návyky se těžko odkládají (Cílek 2006). Stálo by za uváženou překonat naši australopitéčí strnulost, protože kdo se nenaučí potřebnému včas, může vyhynout - evoluce nechává pozdravovat.

Měli bychom v sobě rozvinout vlastnosti, které jsou nejen výhodné pro dobré soužití mezi lidmi, ale zároveň by se pozitivně odrazily i v krajině. Křesťanská tradice Evropy pro to poskytuje ideální podmínky.

Samostatné myšlení - nebýt líný analyzovat nové informace. V současné době není těžké dojít k závěru, že s klimatickými, politickými a dalšími proměnami počítat musíme. Pohodlnost v myšlení propůjčuje lidem snadné manipulaci ze strany jakéhokoli subjektu, jež je dost chytrý takového prostředku použít. Bezmyšlenkovitě přijímání názorů znamená zbavení se vlastní svobody. Život bez svobody měly slovanské národy možnost ochutnávat 40 let.

Adaptace (schopnost změny, nebýt strnulý) - dokázat překonat sám sebe, pokud se ukáže, že naše zvyky nejsou dobré. Kupříkladu upravit své stravovací návyky, způsob bydlení, přestěhovat se nebo změnit způsob obživy. Pokud dotáhneme myšlenku do konce, hlavní je vždy flexibilita našeho myšlení a chtění.

Citlivost (empatie, vnímavost) - s touto vlastností daleko lépe a především rychleji pochopíme, co se v našem prostředí děje a ohleduplněji zareagujeme. Kdo se lépe vcítí do postavení druhého, ať už se jedná o člověka, zvíře, rostlinu nebo krajinu, ten získává mnoho informací.

Ochota pomáhat - člověk by měl ve svém prostředí fungovat jako nositel ideálů a rozvíjet ho (DAY 2004). Žádný živý tvor na Zemi nemůže projevit vlastnosti již zmiňované a mnohé další, které jsou výsadou lidí. Právě ideály dodávají světu další dimenzi.

PART III. – Zatím je nám celkem dobře, tak proč něco řešit?

Většina z lidí žije vnitřně podobně jako před tisíciletími: jejich hlavním cílem je zajištění své hmotné existence. Na vyšší hodnoty nezůstává čas. „Přirozená“ sobeckost odsunuje trvalou udržitelnost na zadní kolej. Člověk se velmi těžko dokáže přinutit vnímat víc než pár desítek let do budoucna. Před trvalou udržitelností stojíme bezradně, její význam nás přesahuje. Jsme příliš determinováni délkou svého života, pouhým mžikem v životě krajiny.

Ostatně je docela pravděpodobné, že náš život vůbec není o trvalé udržitelnosti, umřít stejně musíme všichni, i čas Země

a Slunce se jednou naplní, jen by byla škoda, kdyby celé lidstvo zahynulo kvůli vlastní blbosti, jakou by bylo zneužití jaderných zbraní či zničení úrodných půd. Líbí se mi myšlenka, že život je o maximálním poznání sebe sama; o sebevyjádření. Přes všechny hrůzy, co člověk za minulá staletí napáchal, pořád je možné doufat, že výsledky lidské činnosti mohou být stejně krásné jako práce přírodních procesů. Život je víc než přežívání. Je to vůle, chuť poznávat, prožívat svět, nalézt pravdu. Okolní krajina nám k tomuto nabízí prostor a podmínky. Pomocí ní můžeme pochopit, co je v nás, ale pokud nebudeme vnitřně zralí a nezačneme se učit z vlastních chyb, asi těžko se nám podaří něčeho dosáhnout. Evropská úmluva o krajině je dobrý pokus pobídnout Evropany změnit svůj přístup a aktivněji se podílet na utváření krajiny. Česká republika sice úmluvu podepsala, ale na její výzvy reaguje asi jako pravěký ještěr - příliš pomalu. Náš problém.

Literatúra

CÍLEK, V.: Tsunami je stále s námi. Alfa Publishing, Praha 2006.

DAY, Ch.: Duch a místo. Vydavatelství ERA, Brno 2004.

FAGAN, B.: The Long Summer. How Climate Changed Civilization. Granta Books, London 2005.

Mnohé další publikace poskytly podnět k vlastnímu přemýšlení.

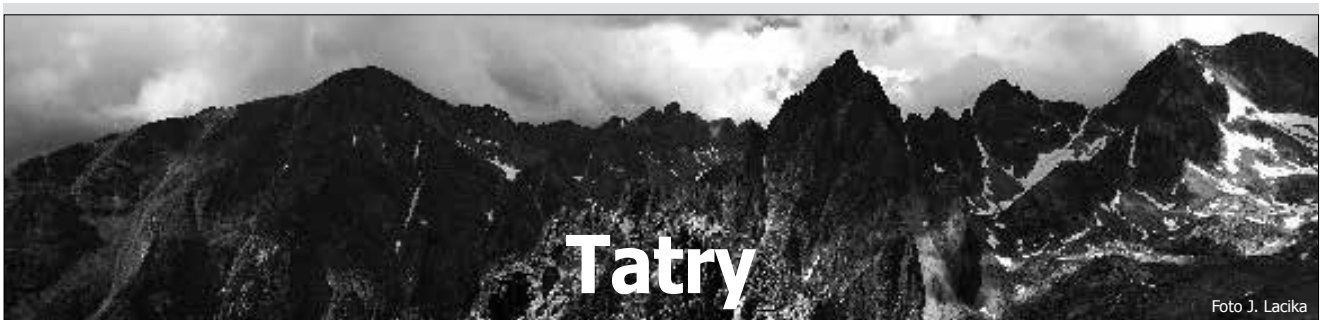

Foto J. Lacika

Tatry sú veľmi špecifickým, v mnohom sa líšiacim od iných regiónov Slovenska. Ich osobitosť je daná prírodnými pomermi, ktoré určujú povahu ľudského záujmu o toto hodnotné územie. Ľudské aktivity sa tu sústreďujú výhradne na ochranu prírody a cestovný ruch, na oblasti, ktoré sa často dostávajú do konfliktu. Na území Tatier v roku 1949 vyhlásili prvý národný park na Slovensku, v roku 1993 ich zapísali do svetovej siete biosférických rezervácií. Tatry sú popri Bratislave hlavným turistickým cieľom v krajine, lákajú veľké množstvo návštevníkov, ktorí sem prichádzajú za vysokohorskou turistikou, lyžovaním či horolezectvom, ale aj za takými aktivitami, ktoré v podstate s prírodnými krásami Tatier ani nesúvisia. Tatranská vysokohorská krajina dostala v ťažkých dobách prevažne členitý a bralný charakter, nižšie položené časti horstva boli ešte domedávna kráľovstvom hustých lesov. Žiaľ, tatranské smrečiny v novembri 2004 poriadne preriedila veterná smršť. Veľká prírodná katastrofa ublížila tatranskej prírode a v priebehu hodín ju zmenila na nepoznanie, nie však toľko, aby stratila veľkú turistickú príťažlivosť.

Región sme nazvali Tatry, aj keď do neho nepatrí celý rovnomenný geomorfologický celok. Začlenili sme doň len jeho vý-

chodnú časť - Vysoké a Belianske Tatry a priľahlé okrajové územie Podtatranskej kotliny a Podtatranskej brázdy. Región

je pohraničný, severozápadná časť najvyššieho pohoria Karpát leží v susednom Poľsku. Okrem štátnej hranice

je región ohraničený čiarou, ktorá zväčša sleduje hranicu Tatranského národného parku. Platí to najmä o južnej časti, na severe je ohraničenie regiónu posunuté na hrebeň Spišskej Magury. Pri vyčlenení regiónu sme sa pridržali toho, aby sa do neho dostali všetky tatranské obce a osady bezprostredne ležiace na úpätí pohoria slúžiace predovšetkým ako strediská cestovného ruchu s úzkou väzbou na Tatry.

Jadrom regiónu Tatry je rovnomenné pohorie, ktoré je tektonicky najvyššie vyzdvihnutou časťou Západných Karpát. Kulminuje Gerlachovským štítom (2 654 m), ktorý je najvyšším vrchom Slovenska a aj celého karpatského oblúka. Až štvrté stovky tatranských končiarov prevyšuje nadmorskú výšku 2 500 metrov. Aktívna tektonika sa podpísala pod sformovanie najkontrastnejšieho a najčlenitejšieho reliéfu. Pohorie susedí s kotlinou, ktorú prevyšuje až o takmer dva kilometre. Krásu a príťažlivosť Tatier je daná najmä bralným charakterom reliéfu, ktorý je dielom ľadovcovej činnosti aktívnej v glaciálnych obdobiach počas pleistocénu. Bralné formy Vysokých Tatier sa sformovali predovšetkým na horninách kryštalinika, prevažne na granitoidoch. Na geologickej stavbe nižších Belianskych Tatier sa podieľajú horniny mezozoických príkrovových jednotiek, najmä dolomity a vápence.

Tatry sú aj hydrologického hľadiska špecifickým územím, je tu oveľa viac jazier ako v ostatných oblastiach Slovenska, jazerá nazývané plesá sú však pomerne malé. Najväčšie jazero na slovenskej strane pohoria je Veľké Hincovo pleso, len o trochu menšie je Štrbské pleso. Mnohým tatranským plesám hrozí zánik. Nadpriemerný je aj výskyt vodopádov, pre vznik ktorých sú v členitej krajine s vysokým úhrnom zrážok optimálne podmienky. Po tatranských hrebeňoch a rázsochách vedie hlavné európske rozvodie. Väčšina pohoria je odvodňovaná prítokmi Popradu a Dunajca do Baltského mora, len malá časť územia na západe patrí do povodia Bieleho Váhu, ktorý je súčasťou úmoria Čierneho mora. Región Tatier je najchladnejší a najvlhší na Slovensku, s najnižšou priemernou ročnou teplotou a najvyšším ročným úhrnom zrážok. Pohorie sa prejavuje ako veľká prírodná prekážka vytvárajúca zrážkový tieň. Vďaka nemu je oblasť južného Spiša pomerne suchá.

Vegetácia Tatier prejavuje vďaka geomorfologickým a klimatickým pomerom výraznú výškovú zonalitu, je usporiadaná do výškových vegetačných stupňov. Katastrofická veterná smršť v novembri 2004 odhalila veľkú zraniteľnosť nižších polôh lesného vegetačného stupňa, v ktorom človek vytvoril rozľahlé prevažne smrekové monokultúry. Bez ľudského zásahu by tu vo väčšej miere rástli listnaté,

Foto J. Lacika

Centrum Starého Smokovca s mestským úradom

najmä bukové lesy, odolnejšie voči ohromnej sile vetra. Vysokotatranská príroda nad hornou hranicou lesa je domovom viacerých pozoruhodných živočíchov, ktoré sú glaciálnymi reliktnami. Najznámejšie sú kamzíky a svište. V nedávnej minulosti sa počet kamzičej zveri nebezpečne znižovala, nepriaznivý vývoj sa však podarilo zvrátiť. Veľkým problémom regiónu sú medvede, ktoré sa naučili hľadať si potravu v blízkosti ľudských sídel a sú reálnym nebezpečenstvom pre obyvateľov a návštevníkov tatranských osád.

Región Tatier patrí do dvoch historických regiónov. Rozlohou oveľa väčšia východná a severná časť je súčasťou Spiša, menšia západná časť je liptovská. Liptovtu

patrí dolina a rázsochy od Mengusovskej doliny na západ, ktoré sú od stredoveku súčasťou chotárov obcí Štrba, Važec a Pribylina. Kotlina pod Tatrami bola masívnejšie kolonizovaná už v 13. storočí, intenzívnejší prienik človeka do horskej krajiny Tatier sa odohral oveľa neskôr. Už v časoch panovania kráľa Žigmunda sa tu uskutočnili prvé pokusy o ťažbu rúd, stopy po dávnej banskej činnosti sa našli až takmer pod vrcholom Kriváňa. Do drsnej prírody, ktorú podľa poverčivých ľudí ovládali príšery a zbojníci, sa odvažovali iba lovci kamzíkov či zberači bylín a kosodrevinového oleja. Alpínske lúky do pohoria prilákali pastierov oviec a dobytku.

Za prvú tatranskú turistku považuje kežmarská hradná pani Beáta Laská-Košcielecka, ktorá sa v spoločnosti kežmarských mešťanov vybrala v roku 1656 na výlet pravdepodobne ku Zelenému plesu. Prvými objaviteľmi tatranských prírodných krás boli učители a študenti kežmarského lýcea (Dávid Fröhlich, Juraj Buchholz so svojimi synmi Jakubom a Jurajom) v 17. storočí, v 18. storočí sem zavítali aj prví zahraniční prírodovedci (Švéd Göran Wahlneberg, Brit Robert Townson). O tatranskej turistike v dnešnom slova zmysle možno hovoriť až od druhej polovice 19. storočia. S určitým predstihom vznikla v roku 1793 prvá tatranská osada Smokovec, neskôr k nej pribudlo Štrbské Pleso, Nový Smokovec, Tatranská Kotlina, Tatranská Lomnica a ďalšie. Tatranské osady vznikajúce na južnom úpätí pohoria slúžili najmä pacientom kúpeľov, neskôr aj klasickým turistom a horolezcom vyrážajúcim do tatranských dolín a na ostré skalnaté štíty. V roku 1900 boli tatranské zariadenia schopné ubytovať až 2 300 hostí. Odlišný vývoj sa odohral na severnej strane pohoria, kde Goralci založili Ždiar

Foto J. Lacika

Temnosmrečinské plesá

a Tatranskú Javorinu ako osady roľníkov, sedliakov a drevorubačov. Aj do nich časom dorazil cestovný ruch.

Rozvoju cestovného ruchu v Tatrách veľkou mierou napomohlo vybudovanie Košicko-bohumínskej železnice v roku 1871, vďaka ktorej sa sem ľahšie dostalo oveľa viac ľudí ako predtým. Okrem siete rekreačných a kúpeľných osád sa postupne vybuďovala základná turistická infraštruktúra – turistické chodníky a vysokohorské chaty. Ohniská, pastierske koliby a poľovnícke nahradili prevažne kamenné chaty. Prvá výhradne turistická útulňa vznikla v roku 1836 na brehu Morského oka v poľskej časti Tatier, významným počínom na slovenskej strane bolo otvorenie Téryho chaty v Malej Studenej doline v roku 1899. Tá je dodnes najvyššie položenou turistickou chatou s celoročnou prevádzkou. Vyššie stojí iba Chata pod Rysmi otvorená len v lete. Dnes je na území národného parku vyše 600 km turistických chodníkov, v zimnej sezóne sa úseky v dĺžke 230 km uzavierajú kvôli bezpečnosti turistov a ochrane prírody. Pôvodne sa Tatry navštevovali len v lete, čaro zimných Tatier začali návštevníci objavovať až v roku 1881, keď doktor Mikuláš Szonthág ako prvý nechal otvorené svoje klimatické kúpele v Novom Smokovci aj počas zimy. Dnes je zimná sezóna v Tatrách rovnako dôležitá ako letná. Majitelia a prevádzkovatelia zariadení cestovného ruchu sa vehementne snažia prilákať čo najviac lyžiarov, tatranské lyžiarske strediská prežívajú veľký boom.

Tatranské osady sú od roku 1947 združené do mestskej sídelnej jednotky, ktorá od roku 1998 používa názov Vysoké Tatry. Jej špecifickosť sa premieta okrem iného aj do prekvapujúceho údaja, že je podľa rozlohy katastru druhým najväčším mestom na Slovensku. Zaberá 360 km², čo je takmer toľko ako rozloha slovenskej metropoly Bratislavy. Podľa počtu obyvateľov je mesto Vysoké Tatry na opačnom konci rebríčka slovenských miest. Približne štyri a pol tisícok stálych obyvateľov patrí medzi najmenšie mestá. Má 14 mestských častí, jednotlivých tatranských osád. Mestský úrad sídli v Starom Smokovci. Predstavitelia mesta uvádzajú za svoje mestské časti aj Podbanské a Štrbské Pleso, ktoré sa nedávno vrátili obciam Pribylina resp. Štrba.

Podbanské

Najzápadnejšia tatranská osada má za sebou banícku históriu. Na poľane Pod baňami si postavili príbytky liptovskí haviari hľadajúci rudy v oblasti Tichej a Kôprovej doliny a na svahoch Kriváňa. Turistom ako prvá slúžila miestna horáreň postavená v roku 1871. Rozvoj osady dlho brzdila zlá dopravná dostupnosť. Až v roku 1957 vybudovali cestu z Pribyliny

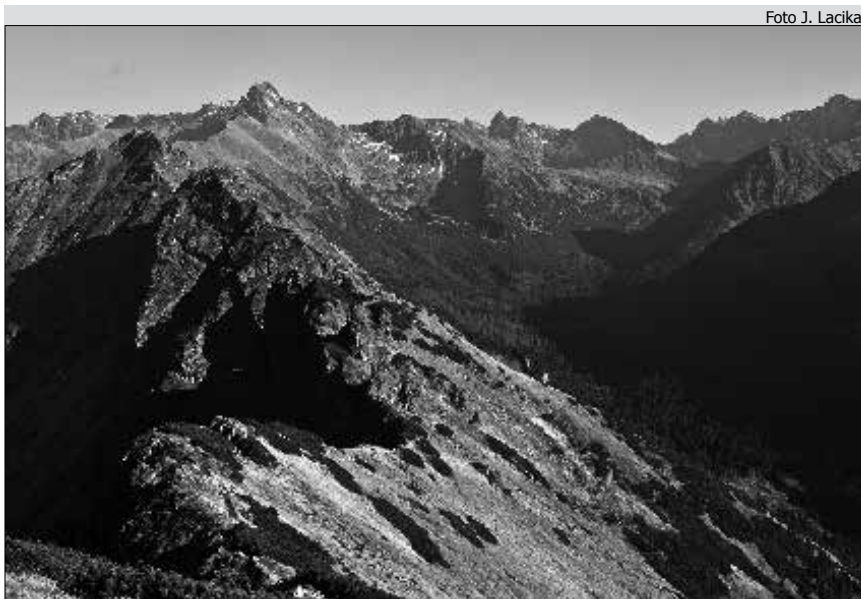

Foto J. Lacika

Záver Tichej doliny z Červených vrchov

do Podbanského, ktorú v roku 1970 predĺžili na Štrbské Pleso. Veľkorysý plán výstavby moderného turistického centra s hotelmi, penzióňmi, obchodným domom, galériou, športovými objektmi, kabínkovou lanovkou na Hlinu sa nerealizoval. Preto si Podbanské zachovalo charakter nekompaktného rekreačného sídla s nádherným výhľadom na Kriváň. V zástavbe prevažujú chaty a penzióny, výnimkou je Grand Hotel Permon, ktorý postavili v roku 1981 ako odborársku zotavovňu pre baníkov, a o jedenásť rokov starší hotel Kriváň. Podbanské je výborným východiskom do oblasti na rozhraní Vysokých a Belianskych Tatier, na túry do Tichej a Kôprovej doliny, Bystrú a Kriváň. Pre peších turistov je putovanie do horných častí dlhých dolín veľmi zdĺhavé, v oboch je však asfaltka, ktorá umožňuje poznávať ich krásu na bicykloch. V Kôprovej doline sa opláti urobiť krátke odbočenie ku Kmeťovmu vodopádu, ak chceme navštíviť čarokrásnu Temnosmrečinskú dolinu, treba na konci asfaltky bicykel ukryť niekde v kroví a do tichej odľahlej doliny dôjsť pešo. Tichá dolina umožňuje prístup na Kasprov vrch a Červené vrchy so zaujímavým vysokohorským krasom, je veľmi zdĺhavý, a preto sa veľmi nepoužíva. Oveľa ľahšie a pohodlnejšie sa tam dá dostať lanovkou z poľskej strany, ktorá premáva z Kužnic na Kasprov vrch. V závere doliny je zaujímavým cieľom Hladké sedlo s nádherným výhľadom na poľskú časť Tatier.

Kriváň

Národný vrch Kriváň získal svoju typickú asymetrickú siluetu vďaka odlišnému geomorfologickému vývoju protiľahlých svahov. Svah skláňajúci sa do

trógu Kôprovej doliny je strmší, lebo ho modeloval pleistocénny ľadovec, vonkajší tektonický svah klesajúci k okraju pohoria nebol zaľadnený, preto je miernejší. Výstup na Kriváň je za pekného počasia pomerne jednoduchý, len vrcholová časť je technicky trochu náročnejšia. Vhodným východiskom na túru je Štrbské pleso, kratší, ale strmší je výstup od Troch studničiek. Pri plánovaní výletu treba počítat s tým, že na trase nie je žiadna možnosť občerstvenia a ubytovania (v Západnej časti Vysokých Tatier nie sú žiadne chaty). Problémom je aj to, že medzi Podbanským a Štrbským plesom premáva len málo autobusových spojov.

Štrbské Pleso

Štrbské Pleso vyniká nádhernou pri rovnomennom jazere, ktoré vzniklo zahradením ľadovcovej morény, jazernú jamu prehĺbilo roztopenie mŕtveho ľadu vnútri morénového valu. Prednedávnou verejnou vystrašil náhly pokles hladiny plesa o 90 centimetrov, časom sa našťastie jazero vrátilo do normálu. Také čosi sa vraj nestalo celých sto rokov, preto sa o príčinách začalo intenzívne diskutovať. Výkyv možno spôsobila predchádzajúca suchá zima, bez viny však možno nie je ani človek, ktorý mohol do hydrologického cyklu jazera nepriaznivo zasiahnuť nadmerným odberom vody na umelé zasnežovanie lyžiarskych svahov. Štrbské Pleso je výborným východiskom na pešie turistické výlety, vďaka vysokej nadmorskej výške (1 355 m) majú túry z tejto tatranskej osady menšie prevýšenie. Hlavnou prednosťou je veľká variabilita možných trás. V ponuke je prechádzkové obídenie jazera, pohodlná chôdza na Popradské pleso alebo k vodopádu Skok. Z kategórie ľahších túr je aj výstup na vyhládokový

Foto J. Lacika

Štrbské pleso

vrchol Predného Soliska od hornej stanice sedačkovej lanovky na Solisko. Zo Štrbského Plesa vyrážajú aj milovníci náročnejšej vysokohorskej turistiky, na výber majú celodenné túry na Kriváň, Rysy, Kôprovský štít, veľmi hodnotným podujatím je priechod Mlynickou a Furkotskou dolinou cez Bystrú lávku.

Popradské pleso

K horskému hotelu a chate Popradské pleso na brehu rovnomenného jazera v roku 2011 pribudla staronová Majláthova chata. Postavili ju na mieste prvej chaty s týmto názvom z roku 1879 podľa dobových fotografií a dokumentov. Ak sa chceme vybrať od Popradského plesa do vysokohorského prostredia, máme dve alternatívy. Prvou je Tatranská magistrála, turistický chodník stúpajúci 32 serpentínami do Sedla pod Ostrvou. Za asi hodinku sa po ňom dostaneme o pol kilometra vyššie, odmenou za námahu je jedna z najkrajších tatranských vyhládok. Zo sedla možno v túre pokračovať po magistrále až na Sliezsky dom a Hrebienok. Inú tvár Tatier spoznáme, ak vyrazíme po modrej značke do Mengusovskej doliny, kde sa nám núka viacero zaujímavých turistických cieľov. Najatraktívnejším sú Rysy, obdivovatelia prírodných krás určite ocenia aj nádherné Hincove plesá, od ktorých možno v túre pokračovať výstupom na Kôprovský štít, prípadne ešte pokračovať zostupom cez Hlínsku dolinu do Kôprovej doliny. Vo Vyšnom Kôprovskom sedle prekonáme hlavné európske rozvodie. Pri návšteve Popradského plesa by sme nemali vynechať návštevu Symbolického cintorína skrytého v limbovom háji pod strmými stenami Ostrvy.

Rysy

Rysy sú významným tatranským končiarom z kategórie takzvaných re-

kordných. Je najvyšším vrchom Poľska a zároveň najvyšším miestom v Tatrách, na ktoré Rysy majú tri vrcholy. Najvyšší má výšku 2 503 m n. m., uvádzajú najvyšší celý leží na slovenskej strane. Štátna hranica prechádza druhým vrcholom, ktorý je o 4 metre nižší. Preto sa uvádza, že najvyšší bod na území Poľska má nadmorskú výšku 2 499 m. Pomenovanie Rysov nesúvisí s našou najväčšou mačkovitou šelmou, ale so nápadnou šikmou ryhou ktorú vidno najmä z poľskej strany a pre takéto ryhy majú Goralí slovo rysy. Na Rysy sa vystupuje z poľskej aj slovenskej strany. Južná trasa od Popradského plesa je podstatne ľahšia, a to nielen kvôli možnosti občerstvenia na vynovenej Chate pod Rysmi. Jediným problematickým miestom výstupu je skalný stupeň pod chatou zabezpečený reťazami. Tie však vedú iba skoro predpoludním vmrznuté do skaly, preto chatár ráno zvykne zlepšiť priechod fixnými lanami. Na tienistej a strmej poľskej strane je podobný problematických úsekov oveľa viac.

Vyšné Hágy

Vyšné Hágy ležiace pod ústím Batizovskej doliny do Popradskej kotliny si zachovali charakter kúpeľnej osady. Osadu založil štát v roku 1928, ktorý tunajšie pozemky odkúpil od potomkov kniežata Hohenloheho s cieľom vybudovať moderné centrum na liečbu tuberkulózných ochorení. V rokoch 1933 až 1941 tu vyrástlo najväčšie liečebné sanatórium v strednej Európe. Vyšné Hágy nie sú veľmi atraktívnym turistickým cieľom, z osady vedie iba jedna turistická trasa dovnútra pohoria, smeruje k Batizovskému plesu.

Tatranská Polianka

Tatranská Polianka vznikla v roku 1881 ako zastávka na občerstvenie na ceste medzi Smokovcami a Štrbským Plesom. Vtedajšia predchodkyňa dnešnej Cesty slobody

sa nazývala Klotildina cesta. Zásluhou doktora Michala Guhra sa vznikajúca osada stala kúpeľmi. Túto funkciu si plní dodnes. Na rozdiel od Vyšných Hágov je turisticky zaujímavejšia. Vychádza z nej turistický chodník smerujúci k Sliezskemu domu. Pohodlnejšou ale dlhšou trasou k vynovému horskému hotelu je asfaltová cesta lákajúca cykloturistov.

Sliezsky dom

Horský hotel Sliezsky dom voňajúci novotou má nádhernú polohu pri brehu Velického plesa s čarovným výhľadom na Velický vodopád a skalné Granátové veže nad Velickou dolinou. Je obvyklým východiskom túr na blízky Gerlachovský štít. Na vrchol štítu s typickou jamou na južnom svahu však môžu vystupovať iba horolezci a turisti v sprievode autorizovaného horského vodcu. Jeho služieb nemusíme využiť, ak sa vydáme na neďalekú Východnú Vysokú. Nevysoký štít leží uprostred Vysokých Tatier a ponúka kruhový výhľad na prakticky všetky dominantné vrcholy pohoria. Po návrate z vrcholu do sedla Poľský hrebeň možno v túre pokračovať zostupom na druhú hrebeňa, zostup Na Lysú poľanu je však veľmi dlhý.

Smokovce

Pod Slavkovským štítom sa vytvorila aglomerácia štyroch tatranských osád. Prvá z nich vznikla už v roku 1793, spišskí Nemci ju nazvali Schmecks, maďarská klientela, ktorá sem chodila najmä kvôli liečivým účinkom miestnej kyselky, používala názov Tátrafüred, čiže Tatranské kúpele. Slovenský názov Smokovec dostal neskôr prívlastok Starý, lebo vďaka staršej osady vyrástla po roku 1875 nová, ktorá sa dnes nazýva Nový Smokovec. Postupne stavebne splynula so svojim väčším susedom, podobne ako aj Horný Smokovec založený na mieste niekdajšej Peknej vyhládky. Iba Dolný Smokovec leží trochu stranou, oddelene od zvyšných troch Smokovcov. Starý Smokovec je najväčším a najvýznamnejším turistickým centrom regiónu, sídlom mestského úradu mesta Vysoké Tatry a obľúbeným východiskom na túry do strednej časti Vysokých Tatier. Blížšie k nim sa turisti dostanú vďaka pozemnej lanovke premávajúcej na Hrebienok. Obľúbený je aj chodník smerujúci šikmo svahom do Velickej doliny.

Hrebienok

Turistická báza Hrebienok na úpätí Slavkovského štítu mala kedysi byť Studenopotockými kúpeľmi, veľkorysý plán vybudovania novej tatranskej osady sa však nedokončil. Veľkou prednosťou Hrebienka je pozemná lanovka, ktorá sem premáva zo Starého Smokovca už od roku 1908. V zime ju

využívajú lyžiari a sánkari, v lete peší turisti vďaka nej rýchlejšie a pohodlnejšie dostanú až do blízkosti vysokohorského prostredia. Zaujímavosťou je, že dráha lanovky zhruba v strede pretína hranicu medzi územím postihnutým veternou smršťou v roku 2004 a lesom, ktorý nápor silného vetra vydržal. Ponuka vychádzok a túr z Hrebienka je široká. Len pár minút pohodlnej chôdze nám stačí na to, aby sme mohli obdivovať kaskádu Vodopádov Studeného potoka pričom si môžeme oddýchnuť v Rainerovej chate, ktorá je najstaršou v slovenskej časti pohoria. Hrebienok pretína Tatranská magistrála. Táto obľúbená turistická trasa nám predstavuje Tatry zvonku, poskytuje ďaleké výhľady do kotliny a vzdialenejšie karpatské pohoria. Dovnútra Tatier z nej možno nazrieť iba na niekoľkých vyhlídkach a miestach, kde pretína mohutné ľadovcové doliny. Davy turistov smerujú z Hrebienka po magistrále na Sliezsky dom, ešte viac ich ide na opačnú stranu, na Skalnaté Pleso. Zdatnejší odbáčajú z magistrály na chodníky stúpajúce do vnútra pohoria, majú na výber neďaleký Slavkovský štít alebo priečhod Malou a Veľkou Studenou dolinou. Do Priečneho sedla medzi oboma dolinami možno vystúpiť iba od východnej strany, treba však upozorniť, že jeho dosiahnutie po reťaziach je len pre odvážnych, ktorí netrpia závratom.

Tatranská Lomnica

Tatranskú Lomnicu na úpätí masívu Lomnického štítu založili v roku 1892 ako štátne kúpele. Pozemky rozparcelovali a ponúkli na predaj uhorskej spoločenskej smotánke. Honosné letohrádky však vyrástli len na niektorých parcelách, neobsadené sa zmenili na mestský park. Vďaka tomu sa môže dnes Tatranská Lomnica pýšiť krásnou parkovou zeleňou. Pre návštevníkov Tatier je optimálne, ak ich začnú poznávať práve v tejto osade. Prehliadkou miestneho Múzea TANAP-u získajú základné informácie o prírode Tatier a histórii ich poznávania. Atraktívnou súčasťou múzea je externá expozícia upravená do podoby botanickej záhrady. Veľkou prednosťou Tatranskej Lomnice je kabínková lanovka na Skalnaté pleso, v zime slúži lyžiarom, v lete možno vďaka nej začať túru v nadmorskej výške vyše 1 700 m.

Skalnaté pleso

Turistické centrum Skalnaté pleso sa nazýva podľa miestneho jazera, ktorého hladina leží v nadmorskej výške 1 754 metrov. Uvádza sa, že má rozlohu 1,23 hektára, jeho veľkosť v priebehu roka však dosť kolíše. Jestvuje domnienka, že jazero má deravé dno. Okolo plesa vedie náučný chodník. Skalnaté pleso dostupné kabínkovou lanovkou z Tatranskej Lomnice. V lete sa ňou turisti pohodlne dostanú do vysokohorského prostredia,

v zime sa pod Lomnický štít vozia lyžiari a snoubordisti. Lyžiarske svahy medzi Skalnatým plesom a Lomnickým sedlom sú najvyššie položené na Slovensku, lyžovačku tu však dosť obmedzuje nedostatok snehu. Príčinou je južná expozícia svahu a vysoká veternosť. Na zjazdovku musí napadať veľa snehu, aby netrčali žiadne balvany, ktorých je tu neúrekom. Lyžiarska sezóna sa tu začína pomerne neskoro, niekedy až v marci. Trvá však oveľa dlhšie ako inde v okolí. Lyžiarski nadšenci právom tvrdia, že májovej lyžovačke pod Lomnickým sedlom sa na Slovensku nič nevyrovná. Zasluhou klimatológa Štátnych kúpeľov Štrbské Pleso doktora Antonína Bečvářa sa v roku 1940 začalo na Skalnatom plese budovať astronomické observatórium. Keď ho v roku 1943 otvorili, stal sa jeho prvým riaditeľom. Budova s dvomi otáčavými kupolami pre hviezdárske ďalekohľady dnes slúži Astronomickému ústavu SAV na výskum premenných hviezd a na pozorovanie planétok a komét.

Lomnický štít

Lomnický štít dominujúci východnej časti Vysokých Tatier je najnavštevovanejším končiarom slovenských Tatier vďaka visutej lanovke postavenej v rokoch 1936 až 1940. Až do roku 1955 bola lanovka technickými parametrami svetovým rekordérom. Medzi osobnými lanovkami bola rekordná okrem iného aj dĺžkou dráhy 5 428 metrov. Pôvodne malo byť lano zavesené medzi Skalnatým plesom a Lomnickým štítom bez akejkoľvek podpery. Keďže sa však na jednom mieste súchalo o skalu, jednu podporu bolo treba postaviť. Až po rekonštrukcii v roku 1989 sa lanovka zaobišla aj bez nej. Horná stanica lanovky

je stavebnou súčasťou meteorologického observatória, ktoré je najvyššie položeným pracoviskom na Slovensku. Vlastne sú tu dve pracoviská, jedno patrí Slovenskému hydrometeorologickému ústavu a je zamerané na meteorologické a klimatologické pozorovania. Druhé je Fyzikálno-astronomické observatórium SAV zamerané na výskum slnečnej koróny. Lomnický štít je za dobrého počasia jedinečným vyhlídkovým miestom. V roku 2008 kvalitu aj tak fantastického výhľadu umocnila vyhlídková terasa Dala mu novú, vertikálnu dimenziu. Má podobu lávky vysunutej štyri metre do voľného priestoru, mrežovaná podlaha umožňuje pozeráť sa do hlbokéj priepasti skalnatých rebier a žľabov strmo padajúcich do Malej Studenej doliny. Pozoruhodný je aj projekt nezvyčajnej botanickej záhrady, ktorá predstavuje tatranskú flóru v autentickom prostredí alpskeho vegetačného stupňa. Výlet lanovkou na Lomnický štít si treba starostlivo naplánovať. Musí sa počítať s premenlivým počasím a aj s tým, že nie sme sami, kto chce navštíviť druhý najvyšší štít Tatier a Karpát. Treba sa dostať medzi 16 šťastlivcov, ktorí nastúpia do kabínky v dolnej stanici na Skalnatom plese. Poveternostné podmienky sa dokážu náhle zmeniť a poľahky sa stane, že nás hore privíta takzvaná biela tma. Zmena vie nastať, aj keď úchvatná jazda, na jednom mieste až 240 metrov nad zemou, trvá necelých deväť minút. Ak počasie preda len vydrží, na Lomnickom štíte sa budeme môcť celých 50 minút kochať fantastickým výhľadom do neuveriteľných diaľav, ktorý poskytuje miesto vo výške 2 634 metrov nad morom. Zamestnanci observatória tvrdia, že občas vidno maďarskú Mátru, moravskú Lysú horu a ukrajinskú Goverlu.

Dolina Zeleného plesa

Dolina Zeleného plesa je jednou z odnoží mohutnej Doliny Kežmarskej Bielej vody. Zelené pleso v doline obklopuje impozantný skalný amfiteáter s tienistými, vysokými zavesenými dolinkami a kotlinkami, v ktorých sa až do leta drží sneh. Do Veľkej Zmrzlej doliny sa pred časom chodilo, či skôr štvralo za letnou lyžovačkou. Na brehu jazera stojí Chata pri Zelenom plese známa aj ako Brnčalka. Z pomerne veľkej chaty je nádherný výhľad na 900 m vysokú severnú stenu Malého Kežmarského štítu. Je najvyššia v celých Tatrách. Vrhá do doliny dlhý tieň, preto sa od novembra až do marca o strechu chaty neoprie žiaden slnečný lúč. Najpožívanejší prístup ku chate vedie odspodu, od parkoviska Biela voda na Ceste slobody. Zaujímavý je prístup od Skalnatého plesa po magistrále, po trase ponúka nádherný výhľad z vrcholu nenápadnej Veľkej Svišťovky. Poloha chaty uľahčuje túru na Jahňací štít. Výstup na vrchol najvýchodnejšieho končiara Vysokých Tatier a späť na chatu trvá

Lanovka na Lomnický štít

približne 4 hodiny. Menej zdatní turisti majú k dispozícii ľahšiu túru po najvýchodnejšom úseku Tatranskej magistrály k Veľkému Bielému plesu. V uzlovom bode priesečníka viacerých turistických trás pri jazere stála do roku 1974 najvýchodnejšieho končiaru Vysokých Tatier. Kežmarská chata, zničil ju požiar.

Tatranská Kotlina

Ak by sa Tatranská Kotlina nachádzala v Malých Karpatoch, ležala by takmer na úrovni vrcholu najvyššieho vrchu Záruby. V Tatrách jej nadmorská výška 760 m znamená, že je najnižšie položenou tatranskou osadou. Za vznik Tatranská Kotlina vďaka turistickému sprístupneniu Belianskej jaskyne. Jej počiatočný odštartoval cestovný ruch, o jej nevídaný rozkvet sa zaslúžilo kúpeľníctvo. Do konca 19. storočia tu stálo 31 budov, ktoré mohli využívať najmä kúpeľní hostia. Kúpele sa spočiatku zameriavali na liečbu nervových a srdcových chorôb, a tiež málokrvnosti. Ako liečebné metódy sa používali aj kosodrevinové a rašelinové kúpele. Liečbe chorôb dýchacích ciest sa kúpele venujú dodnes. Miestnou špecialitou sú ozdravovacie speleoklimatické pobyty v Belianskej jaskyni. Belianska jaskyňa nad osadou je výbornou alternatívou pre často nepriaznivé tatranské počasie. Už rok po znovuoobjavení jaskyne v roku 1881 sa mesto Spišská Belá postaralo o jej sprístupnenie verejnosti. V tých časoch to ešte nebola pohodlná vychádzka, skôr malé dobrodružstvo, napriek tomu za prvý rok obdivovalo krásu jaskyne až 600 návštevníkov. Iba 12 rokov potom, čo Edison vynášiel žiarovku, sa tento prevratný vynález rozsvietil aj v temnote Belianskej jaskyne. Vďaka mešťanom Spišskej Belej, ktorí sa o jaskyňu starali, sa 29. novembra 1896 rozžiarilo 165 žiaroviek, aby návštevníkom ukázali kvapľovú krásu. Jaskyniari postupne objavovali nové podzemné priestory, dosiaľ je známych 3 825 metrov chodieb. V súčasnosti je Belianska jaskyňa jedinou prístupnou jaskyňou v slovenskej časti Tatier, ďalšia je vo Važci, o čosi bližšie sa nachádzajú verejnosti prístupné jaskyne v Doline Košcieliska v poľských Západných Tatrách. Do jaskyne sa vchádza umelo vytvoreným tunelom, prehliadková trasa meria 1 370 metrov. V minulosti sa z Tatranskej Kotliny vyrážalo na hrebeňovku Belianskych Tatier, dnes odtiaľ dá vyjsť len do Doliny Siedmich prameňov s Chatou Plesnivec.

Ždiar

Kolonizáciu Ždiaru údajne začalo 13 rodín, ktoré si chotár rozparcelovali na 13 dielov. Dedina sa rozrástla okolo potoka do poriadnej dĺžky. Ak chce Ždiaran z horného konca navštíviť priateľa na dolnom konci, čaká ho dosť dlhá prechádzka. Oba konce

sú vzdialené takmer šesť kilometrov. Neďaleká Osturňa je ešte o tri kilometre dlhšia. Pre ľudovú architektúru Ždiaru vyhláseného za pamiatkovú rezerváciu sú typické trojpriestorové drevené domy, ktoré spolu s hospodárskymi budovami uzatvárajú vnútorný dvor. Drevenice majú modré škárovanie, okenné rámy a drevené klady sú zdobené ornamentmi. Aj niektoré novšie stavby sú postavené v duchu tradičnej ľudovej architektúry, prenikajú však vzory zo susedného Podhalia a najnovšie pribúdajú stavby v štýle alpských penziónov. Peknou ukážkou pôvodnej ľudovej stavby je Ždiarsky dom, v ktorom sa nachádza obecné múzeum a štýlová reštaurácia. Do Ždiaru nechodí veľa vysokohorských turistov, lebo vstup do Belianskych Tatier je kvôli ochrane prírody veľmi obmedzený. Odporúčame však výlety na stranu Spišskej Magury s nádhernými výhľadmi na horskú kulisu Havrana a Ždiarskej vidly.

Belianske Tatry

Belianske Tatry sa na prvý pohľad s líšia od susedných Vysokých Tatier. Nielenže sú o dosť nižšie a rozlohou menšie, odlišná je aj geologická stavba, ktorá im dala inakší tvarový reliéf. Na svahoch, budovaných druhohornými súvrstviami sedimentárnych hornín, sú najmä na vnútornej strane badateľné typické bralné stupne. Miernejšie svahy sa viažu na mäkkšie bridlice a slie, skalné steny sa vytvorili na tvrdších vápencoch, dolomitoch a kremencoch. Belianske Tatry dostali meno podľa mesta Spišská Belá, ktorého rozľahlý chotár kedysi siahal až do Zadných Meďodolov. Najvyššie vrchy sú usporiadané do 14 kilometrov dlhého ústredného hrebeňa. Na východe hrebeň strmo naberá výšku, ale od

Bujačieho vrchu po Hlúpy výškové rozdiely vrchov a sediel nepresahujú rozpätie sto metrov. Od Širokého sedla na západ je krivka hrebeňa oveľa dramatickejšia. Najpôsobivejšie sú pyramídy Ždiarskej vidly (2 142 m n. m.) a Havrana (2 152 m n. m.) a vrch Muráň (1 890 m n. m.) so siluetou pripomínajúcou mohutný hrad či veľký stôl. Na Muráni sa kedysi páslo stádo oviec bez dozoru, na ťažko prístupnú pašu ich povynášali valasi, pekne po jednej pomocou lán a rebríkov. Z plošiny obkolesenej skalnými stenami ovce nemali kam ujsť. Občas sa nejaká zatúlal na hranu a spadla z útesu, preto okolo nebezpečných zrázov vysadili pás kosodreviny. Zo stáda však aj ubúdalo, za čo údajne mohol skalný orol.

V roku 1978 padlo dôležité rozhodnutie z Belianskych Tatier vykázať turistov. Dôvodom bola ochrana prírody, najmä miestna flóra a fauna nutne potrebovali zregenerovať. Zrušil sa najvýchodnejší východnou časťou hlavného hrebeňa Belianskych Tatier až po Široké sedlo. Odlúčenie ľudí a hôr sa ukončilo v roku 1993 otvorením Náučného chodníka Monkova dolina. Aby mohol človek opäť uzrieť prírodné krásy vápencovo-dolomitového masívu, vybudoval sa v jednej z najväčších tamojších dolín chodník spájajúci Ždiar s Kopským sedlom. Vďaka nemu sa dá aj zo Ždiaru robiť vysokohorská turistika. Výstup po náučnom chodníku je veľmi strmý.

Tatranská Javorina

Život Tatranskej Javoriny sa zmenil v roku 1879, keď pruský knieža Hohelohe kúpil tatranskú časť dunajského panstva s cieľom venovať sa svojej loveckej vášni. Vybudoval jeden z najlepších európskych poľovných revírov. Centrom jeho tatranských aktivít sa stala bývalá železiarska osada, v ktorej knieža zriadil riaditeľstvo všetkých svojich poľovných revírov na starom kontinente. Prvých desať rokov sa v javorinskom revíri vôbec nepoľovalo, prioritu mali snahy o obnovenie prírody, ktorú predtým značne zdevastovali baníci, uhliari a pastieri. Zlé časy nastali aj pre pytlíakov, ktorým na krk ustavične dýchali jágri. V dnešnej Tatranskej Javorine aby stále platilo pravidlo, že turisti sem nepatria. Ak sem nejakí prídu, dlho sa nezdržia a vyrazia na náročnú túru do Javorovej doliny prípadne odbočia do Zadných Meďodolov. Neďaleká Lysá poľana s hraničným priechodom do Poľska slúži ak východiško do Bielovodskej doliny. Samotná Tatranská Javorina si však určite zaslúži väčšiu pozornosť návštevníkov. Stojí tu krásny drevený kostolík, pri ktorom je pochovaný knieža Hohelohe spolu so svojou životnou partnerkou kňažnou Otľiou. Na Mačkovej poľane nad obcou stojí vedľa hotela Kolowrat Hohenloheho drevený poľovnícky zámoček, od ktorého je úchvatný výhľad na siluetu Belianskych a Vysokých Tatier.

Foto J. Lacika

Belianska jaskyňa